

Cevherî'nin Sultan II. Bayezid'e Sunduğu Methiyeler

The Panegyric Poems of Jawharî Bestowed On Sulţān Bāyezid II

Türkan Alvan

Doç. Dr. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Assoc. Professor, Fatih Sultan Mehmet Vakıf University, Faculty of Letters

Department of Turkish Language and Literature

İstanbul, Türkiye

talvan@fsm.edu.tr orcid.org/0000-0002-9945-9393

Article Information/Makale Bilgisi

Article Types/Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 17 February/Şubat 2022

Accepted/Kabul Tarihi: 28 May/Mayıs 2022

Published/Yayın Tarihi: 15 June/Haziran 2022

Pub Date Season/Yayın Sezonu: June / Haziran

Volume/Cilt: 26 **Issue/Sayı:** 1 **Pages/Sayfa:** 213-234

Cite as/Atıf: Alvan, Türkan. "Cevherî'nin Sultan II. Bayezid'e Sunduğu Methiyeler [The Panegyric Poems of Jawharî Bestowed On Sulţān Bāyezid II]". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 26/1 (Haziran 2022): 213-234.

<https://doi.org/10.18505/cuid.1075326>

Plagiarism/İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Yayıncı/Published by: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi/Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Türkan Alvan).

The Panegyric Poems of Jawharî Bestowed On Sulţān Bāyezīd II

Abstract: The tradition of presenting eulogy to the sultan, which was common in Turkic-Islamic societies, is not only related to poets' desire to gain rank and gifts but also has strong religious foundations. Firstly because the Prophet Muhammad liked *Qaşıda al-Burda*, he gifted his mantle to the poet Ka'b b. Zuhayr (d. 24/645). Hereafter the sultans, regarded as the khalifa of Islam, always supported the poets to comply with the prophetic traditions (*sunna*). Thus the tradition of presenting eulogy to the sultan as showing devotion became widespread among poets. There are verses in the *Qur'an* that point to the political relations between the governor and the governed in the world order. Accordingly, the governors are responsible for ensuring justice and serving their people. Also, the obedience of the governed people to the governors is a religious obligation for peace and stability. The reign (*salţanat*) is of divine origin and obedience to the sultan is obedience to God and his Messenger. According to the widespread religious-sufistic view, the *salţanat* is divided into two parts: a. *Salţanat-ı zāhir* (the real reign) is that the lawful sultan reigned. b. *Salţanat-ı bātin* (spiritual reign) is that bestowed on the patron saint (quţb). The lawful sultan and the quţb are religious heirs of the Prophet Muhammad (s.a.s), the most perfect human. So, there is a spiritual connection between the quţb and the lawful sultan of each era and the quţb helps the sultan with the support of God. It should be noted that such statements are a reference to the political-spiritual union in the structure of the state. Ottoman sultans represented the caliphate model fermented with sufistic thought. In the Ottoman state tradition depending on the religious-sufistic sources quţb-sultan relationship was considered important. The desire of every sultan to establish an affiliation with the most famous Sufis is a result of this relationship. The Ottoman people also respected the sultans, whom they saw as the last guardians of the world order (*niţām al-ālam*). This is not the imposition of the sultan on the public but is a natural formation reflecting the agreement between the sultan and his people. Thus the legitimacy of the Ottoman sultanate had been supported by Walāyah and menākıbnames since the establishment of the state. For example, Sulţān Bāyezīd II was known as a saint (*wali*) in public with his legends. But the sultans were aware that exaggerated expressions such as quţb, mahdi in the odes were used to refer to the political-spiritual unity. With this awareness the Ottoman sultans always made an effort to protect the scholars and artists to show the power of their reign, to make their effects permanent and to gain the support of their people. Therefore, the entertainment assemblies of the sultans, most of whom were good poets, calligraphers and musicians since their princedom, had always been the most important art gatherings where especially poets and musicians exhibited their skills. Being an artist and an art-loving leader Bāyezīd II generously patronized scholars, artists, and especially poets from all over the world during his princedom in Amasya and his reign (r. 886-918/1481-1512). While he was in Amasya, he was with poets Zeynep, Mihri, Necāti Beg, Meyyedzāde, Hātemi, Tācizāde Cafer etc. He was a professional calligrapher, poet and composer. His nickname 'Adli (lawful) was appropriate to his activities: During his reign, with the spread of justice and prosperity, the peace and stability of the society increased; there had been a great development in arts, especially literature and music. The official notebook includes registers of the gifts given to the poets during the reign of Sulţān Bāyezīd II. There are not only famous poets such as Necāti, Hāmdı, Revāni, Firdevsi-rmı, Mihri, Zāti, İdris-i Bitlisi, Őerifi, Mesihı but also many unknown poets in the notebook such as Nhi, KeŐfi, Őafāyi, 'Azizi, Őabāyi, Mā'ili, Sā'ili, Rhi, Őehdi, Kātibi, Sa'yı, Refikı, Lāli, NaŐibi, 'ıyāni, YarhiŐari, VaŐfi, MŐteri, ViŐali, Sināni, NiŐāni, Őef'i, Zāmiri, Nātiqi, Edibi, Hādidi, BaŐiri. One of the poets mentioned in the book is poet Jawharı. In this article, the religious-sufistic background of poets' tradition of presenting odes is explained and the determinations are made about unknown poet Jawharı's life and his new poems' literary value, linguistic and stylistic features of the poems translated.

Keywords: Turkish-Islamic Literature, Eulogy, Poet, Jawharı, Bāyezīd II.

Cevheri'nin Sultan II. Bayezid'e Sunduğu Methiyeler

Öz: Türk-İslam toplumlarında eskiden çok yaygın olan padişaha kaside sunma geleneğinin sadece Şairlerin makam ve maddi çıkar kazanma isteğiyle ilgisi yoktur, bu geleneğin sağlam dinı temelleri vardır. Hz. Muhammed (s.a.s.) kendisine sunduğu *Kasidetü'l-Bürde*'yi çok beğendiği için hırkasını sırtından çıkarıp Ka'b b. Züheyr'e (öl. 24/645) hediye etmiŐti. Bundan sonra İslam dünyasının halifesi sayılan sultanlar, Hz. Peygamber'in sünnetine uymak için Şairleri hep desteklediler. Böylece Şairler arasında sultana bağlılıklarını gösteren Őiirler sunma geleneği yaygınlaştı. Öte yandan *Kur'an-ı Kerim*'de dünya düzenindeki yöneten-yönetilen arasındaki siyaset ilişkilerine işaret eden ayetler vardır. Bu ayetlere göre yöneticiler, adaleti sağlamak ve halkına hizmet etmekle sorumludurlar. Buna mukabil, huzur ve güven ortamını korumak için yönetilen halkın yöneticilerine itaat etmesi farzdır. Sultana da saltanatı veren Allah'tır, bu sebeple sultana itaat Allah'a itaattir. Yaygın dinı-tasavvufi görüşe göre saltanat ikiye ayrılır: Zāhir saltanat: temsilcisi İslam halifesi olan ādil sultandır. Bātin saltanatının temsilcisi ise kutubdur. İnsan-ı kāmilin ekmeli olan Hz. Muhammed'in (s.a.s.) velāyetinin mirasçısi kutubdur, siyaseten mirasçısi ise ādil sultandır. Dolayısıyla her devrin kutbu ile ādil sultanı arasında manevırtibat vardır ve kutub sultana Allah'ın desteğiyle yardım eder. Ancak özellikle belirtmelidir ki bu tür

ifadeler, devlet yapısındaki siyasî-manevî birliğe dâir sembolik atıflardır. Osmanlı padişahları tasavvuf düşüncesiyle mayalanmış bir hilafet modelini temsil ediyordu. Bu yüzden Osmanlı devlet geleneğinde dinî-tasavvufî kaynaklı kutub-sultan ilişkisi benimsenmiştir. Her Osmanlı padişahının devrindeki meşhur mutasavvıflarla yakın ilişkiler kurma çabası bu ilişkinin bir sonucudur. Halk adaletiyle nizâm-ı âlemin son hâmisî olarak gördükleri Osmanlı sultanlarına hürmet etmekteydi. Bu durum sultanların halka zorla dayattığı bir durum değildir, sultan ve re'ayâsı arasındaki mutabakatı yansıtan doğal bir oluşumdur. Osmanlı saltanatının meşruiyeti, devletin kuruluşundan itibaren velâyetnâmeler ve menâkıbnâmelerle desteklenmiştir. Nitekim halk arasında çok yaygın olan Sultan II. Bayezid-i Velî'nin evliyadan olduğuna dair menkıbeleri bu inancın bir örneğidir. Ancak Osmanlı padişahları şairlerin kendilerine sunduğu kasidelerdeki kutub, mehdî gibi abartılı ifadelerin aslında siyasî-manevî birliğe atfen kullanıldığının farkındaydılar. Bu bilinçle donanan Osmanlı padişahları saltanatının gücünü göstermek, etkilerini kalıcı kılmak ve halkın desteğini kazanmak adına âlim ve sanatkârları himaye etme gayretinde olmuştur. Bu yüzden şehzadeliğinden itibaren çoğu iyi birer şair, hattat ve musikişinas olan Osmanlı padişahlarının eğlence meclisleri, daima sanatçıların özellikle şair ve musikişinasların hünerlerini sergilediği en önemli sanat mahfilleri olmuştur. Sultan II. Bayezid otuz bir yıllık saltanatında (salt. 886-918/1481-1512) ilim ve sanatı hakkıyla himaye eden sanatkâr bir padişah olarak tanındı. Sultan II. Bayezid Amasya'daki şehzadeyken de âlimlerin, sanatkarların ve özellikle şairlerin hâmisiydi. II. Bayezid'in Amasya'da bulunduğu sürede yanında Zeynep Hatun, Mihrî Hatun, Necâtî Beg, Müeyyedzâde, Hâtemî, Tâcizâde Cafer Çelebi gibi şairler yer alıyordu. Önemli bir hattat, bestekâr ve şair olan Sultan II. Bayezid *Adlî* mahlasını tesadüfen seçmemiştir. Onun saltanatında Osmanlı topraklarında adalet ve refahın yaygınlaşmasıyla toplumun huzuru ve istikrârı artmış; Türk-İslam sanatlarında, özellikle edebiyat ve musikîde büyük gelişmeler yaşanmıştır. Sultan II. Bayezid devrine ait atıyeleri gösteren bir *În'âmât Defteri*'nde, mahlasları ve meslekleriyle kaydedilen birçok şaire yer verilmiştir. Bu *În'âmât Defteri*'ne göre Nûhî, Alaaddin, Keşfî, Safâî, Azizî, Sabâyî, Mâ'ilî, Sâ'ilî, Rûhî, Şehdî, Kâtibî, Sa'yî, Refkî, Lâlî, Nasîbî, İyânî, Yarhisarî, Vasfî, Müşterî, Visâlî, Sinânî, Nişânî, Şeffî, H'ânî, Zamîrî, Nâtîkî, Ma'lî, Edîbî, Hadîdî, Basîrî gibi hayati ve eserleri hakkında bilgi sahibi olmadığımız birçok şair yanında Necâtî, Hamdullah Hamdî, Revânî, Firdevsî-i Rûmî, Mihrî Hatun, Zâtî, İdris-i Bitlisî, Şerîfî, Mesîhî gibi meşhur şairler de Sultan II. Bayezid'in cömert ihsanlarına nâil olmuşlardır. *În'âmât Defteri*'nde adı geçen ama hayati ve edebî şahsiyetini hiç bilmediğimiz şairlerden biri de Cevherî'dir. Bu makalede öncelikle sultanların şairlere edebî hâmilik etmesi geleneğinin dinî tasavvufî gerekçeleri açıklanmıştır. Ardından Osmanlı Arşivi'ndeki şairin Sultan II. Bayezid'e sunduğu iki şiirinden ve bu devre ait bir *În'âmât Defteri*'nden hareketle Cevherî'nin meçhul hayati ve eserleri aydınlatılmaya çalışılmıştır. Daha sonra Cevherî'nin Osmanlı Arşivi'nde bulduğumuz iki şiirinin transkripsiyonlu metin neşri yapılarak bu şiirlerin edebî değeri, üslup özellikleri ve muhtevasına dair analizler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslam Edebiyatı, Methiye, Şair, Cevherî, II. Bayezid.

Giriş

Türk-İslam toplumlarında eskiden var olan sultanlara methiye sunma geleneğinin, makam ve câize kazanma peşinde koşan şairlerin rağbetiyle geliştiği kanaati yaygındır. Oysa bu geleneğin sağlam dinî temelleri vardır. Öncelikle Hz. Peygamber mühtedî şair Ka'b b. Zühre'nin (öl. 24/645) kendisine sunduğu *Kasidetü'l-Bürde*'yi çok beğenmiş, hatta duyulanarak sırtındaki hırkasını çıkarıp şaire giydirmişti. Daha sonra bu sünnete ittibâ için *emîrül-mü'minîn* vasfıyla İslam halifesi sayılan güçlü sultanların şiirleriyle sadakatini sunan yetenekli şairlere sarayda hil'at giydirmeleri âdeti yaygınlaştı. Dikkatli bir araştırmacı, özellikle Osmanlı devlet geleneğinde kurucu gücün meşruiyetini sağlamada dinî-tasavvufî geleneğin etkisini hemen fark eder. Bu perspektiften, edebî ve ilmî eserlerin yazılış sebebi (*sebeb-i telîf*) anlatılırken kâinat-insan, devlet-toplum, madde-ruh arasındaki dengeyi vahdet-kesret dairesinden izah etme eğilimi göze çarpar.

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın isimleri arasında *es-Sultân* geçmez, mülkün asıl sahibi anlamında *el-Melik* vardır. İbn Arabî'ye göre bu yüzden edeben hükümdarlara *melik* yerine *sultan* denmesi daha uygundur.¹ *Sultân* lafzı ayetlerde kullara verilen hüccet, mûcize, yetki, mutlak güç ve üstünlük mânalarıyla otuzu aşkın yerde geçer. “*Ey cin ve insan toplulukları! Göklere ve yerin uçlarından bucaklarından geçip gitmeye gücünüz yeterse geçip gidin. Büyük bir güç (sultan) olmadıkça geçip gidemezsiniz.*”² ayetinde vurgulandığı üzere, *Allah iktidar sahibi yapmadıkça hiçbir şeyin gücü yoktur. Yani zillullâh-ı fi'l-arz olan sultana da saltanatı veren Allah'tır. “O, sizi yeryüzünde halifeler (oraya hâkim kimseler) yapan, size verdiği nimetler konusunda sizi sınamak için bazınızı bazınıza derece derece üstün kılandır.”*³ ayeti de bunu özetler şekilde, yeryüzü düzenindeki yöneten-yönetilen arasındaki siyaset ilişkilerine işaret eder. Buna göre yöneticiler

¹ Muhyiddîn İbn Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2007), 2/251-252.

² *Kur'ân-ı Kerîm Meâlî*, çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), er-Rahmân 55/33.

³ el-En'âm 6/165.

adaleti sağlamak ve sorumlu olduklarına hizmet etmekle yükümlüdürler. Yönetilirken emniyeti sağlanan ve kendisine hizmet edilen halkın da “Ey iman edenler! Allah’a itaat edin. Peygamber’e itaat edin ve sizden olan ulu’l-emre (idarecilere) de itaat edin.”⁴ ayeti gereği yöneticilere itaati farzdır.

Yine yaygın dinî-tasavvufî görüşe göre, insan-ı kâmilin en mükemmeli olan Hz. Muhammed (s.a.s.) nübüvvetiyle âlem-i şehâdetin, velayetiyle gaybın hazinelerinin mâliki ve hâmisidir. O’ndan sonra nübüvvet hilafete, yani zâhir ahkâmla mukayyet olan sultana; velayet ise bâtının hükmü olmakla *medâr-ı âlem* olan kutba tevârüs etmiştir. Âlemde kutub, devlette sultan, ailede baba, tarikatta şeyh, bedende ruh gibi buldukları tasarruf alanlarının halifesi/çobanı mertebesindedir.⁵

Dinî-tasavvufî kaynaklı kutub-sultan ilişkisini Müslüman Türkler siyasette daima benimsemiştir. Buna göre her devrin kutbu ile sultanı arasında manevî irtibat vardır ve kutub âdil ve ahlaklı olan sultana Allah’ın desteğiyle yardım eder. Menkıbelerde, tarih kroniklerinde bunu destekleyen pek çok anekdot vardır. Bu yüzden Osmanlı döneminde yazılan bilim ve sanat eserlerin çoğunda sultanların kutbiyetle ilişkilendirilmesini doğru anlamak gerekir. Halil İnalıcık, Osmanlı padişahlarının halk tarafından *kutub*, *kutbu’l-aktâb*, *velî* sıfatlarıyla anılmasının Safevî şahlarının *pîr* sıfatına karşılık üstünlük veya eşitlik sağlamak gibi siyasî bir amacı olduğunu söylemiştir. Ona göre özellikle Şah İsmail’in velîlik iddiasıyla ortaya çıkmasından sonra, Safevîlerle artan siyasî rekabet, Osmanlı sultanlarına kutbiyet atfedilmesinde etkili olmuştur. Osmanlı sultanları içinde ilk defa II. Bayezid hakkında velîlik vasfı, güçlü bir şekilde gündeme gelmiştir. Nitekim saray şairi Firdevsî-i Rûmî, 909/1503’te yazdığı *Kutb-nâme* adlı eserini, zamanın siyasî kutbu olarak gördüğü Sultan II. Bayezid-i Velî için yazdığını söylemiştir.⁶

Ancak bu durum sultanların halkına zorla dayatmasıyla değil, sultan ve re’ayâsı arasındaki mutabakatı yansıtan doğal bir oluşumdur.⁷ Nitekim İstanbul halkının dilden dile naklettiği Sultan Bayezid-i Velî’nin kerametlerle dolu menkıbelerinden Evliya Çelebi bahsetmiştir.⁸ Hattat Müstakimzâde Süleyman Efendi de padişahın yaptırdığı Beyazıt Câmii kitabesine vefat tarihini *Geçdi Sultân Bâyezîd Hân-ı Velî* (918/1512) şeklinde düşürmüştür.⁹ Kanunî Sultan Süleyman için de devrin şairleri *mehdî*, *velî* gibi sıfatlar kullanmışlardır. Sultan III. Murad için Kınalızâde Tezkiresi’nde *Egerçi zâhiren şâh-ı cihândur / Hâkîkatde velî kutb-ı zamândur*¹⁰ beyiti kullanılmıştır. Sultan II. Abdülhamid’e 1894’te bir Kâdirî tekkesini ihyâ ettirmesi vesilesiyle, şair Bahâyî’nin yazdığı methiyedeki *Sâye-i feyz-i Hudâ Hazret-i kutb-ı âlem / Ser-fırâz-ı hulefâ şâh-ı diyânet-pîrâ / Ya’ni hâkân-ı cihân Hazret-i Sultân Hamîd*¹¹ mısraları, bu bakış açısının son döneme kadar sürdüğünü göstermektedir.

Hassaten belirtmek gerekir ki bu tür ifadeler, Osmanlı devlet yapısındaki siyasî-manevî birliğe atıftır. Yoksa padişahların dinî-tasavvufî anlamda kutbiyet, mehdilik iddiasında olduğunu düşünmek son derece yanlıştır. Osmanlı padişahları kendilerine sunulan eserlerde ve kasidelerdeki kutub, mehdî gibi abartılı övgü ifadelerinin siyasî-manevî birliğe atfen kullanıldığının farkındaydılar. Bu zihniyete göre Osmanlı iktidarının meşruiyeti, devletin kuruluşundan itibaren velâyetnâmeler ve menâkıbnâmelerle desteklenmiştir. Âşık Paşazâde’nin *Tevârih-i ‘Âl-i Osmân*’ı, Nev’îzâde ‘Atâyî’nin *Şakâyık Zeyli* gibi tarih, biyografi vb. konulu eserlerde de devletin kuruluşuna ve bekâsının manevî önemine dair menkıbeler çoktur. Bu menkıbelerdeki olayların ve kişilerin neleri temsil ettiğini anlamak, Osmanlı devlet yapısının ve siyasetinin doğru anlaşılmasında anahtar rolündedir. Mesela Âşık Paşazâde ve Tursun Fakih’a göre o devrin kutbu sayılan Edebalı’nın Osman Gâzi’nin kayın atası olması sebebiyle, ahîler ve abdallar Osmanlı sultanlarını Allah’ın teyidini kazanmış kutsal *velî* sıfatıyla benimsemişlerdir. *Hüdâvendigâr Livâsı Tahrîr Defteri*’nde, Şeyh Edebalı’nın Bilecik’teki zaviyesine Osman Bey’in Kozağacı Köyü’nü vakfettiği yazılıdır. İnalıcık, böylece menkıbelerin tümünün efsaneden ibaret olmadığını anlaşıldığını belirtmiştir.¹²

Osmanlı Devleti’nin kuruluşuna şahitlik eden ve devletin önemini *Garibnâme* adlı eserinde birçok beyitte vurgulayan Âşık Paşa’ya (öl. 733/1332) göre saltanat ilâhî kaynaklıdır, halkı birleştirecek hükümdara ve onun ulu’l-emrine itaat, Allah ve Resûlü’ne itaattir. 14. yüzyılda Âhî-Mevlevî şeyhi Gülşehrî de *Mantıkü’t-Tayr* tercümesinin başında, Moğol saldırıları ve Selçuklu Devleti’nin çöküşüyle yaşanan kargaşaya atıfta bulunarak ancak güçlü bir sultan liderliğinde, bölgenin huzur ve refaha kavuşacağını

⁴ en-Nisâ 4/59.

⁵ bk. Özkan Öztürk, *Siyaset ve Tasavvuf Osmanlı Siyasi Düşüncesinde Tasavvufun Tezahürleri* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2015), 156-157, vd.

⁶ Halil İnalıcık, *Türklük Müslümanlık ve Osmanlı Mirası* (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2014), 249-250.

⁷ Sultan II. Mahmud’un fes ve kıyafet dayatmasına tepki olarak halkın onu “gâvur padişah” diye anması da bu bağlamda değerlendirilmelidir.

⁸ Evliyâ Çelebi b. Dervîş Mehmed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, nşr. Robert Dankoff vd. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), 1/67, 162, 163.

⁹ Hâfız Hüseyin Ayyansarâyî, *Hadikatü’l-Cevâmî*, nşr. Ahmet Nezih Galitekin (İstanbul: İşaret Yayınları, 2001), 53.

¹⁰ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü’l-Şu’arâ*, nşr. İbrahim Kutluk (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 1/23.

¹¹ Hüseyin Vassâf Bey, *Sefîne-i Evliyâ*, nşr. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006), 1/129.

¹² Halil İnalıcık, *Osmanlı Tarihinde İslam ve Devlet* (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2006), 38-40.

söylemiştir.¹³ Osmanoğulları iktidar hırsıyla değil; Allah'ın adını yeryüzünde yüceltmek (*îlâ-yı kelimetullâh*) adına cihâd ettiklerine inandıkları için *devlet-i 'aliyye* olmuştur. Ulemadan Müneccimbaşî Ahmed Dede (öl. 1113/1702) bu düşünceyi destekleyen birçok tarihî anekdot aktarmıştır.¹⁴ Sâdâtтан ve Zeyniyye şeyhlerinden gelen bir aileden olan Eğirdirli Kadı Mehmed Şerîfî (öl. 1039/1630) de Sultan III. Murad'ı övmek için yazdığı *Dîvân*'da sultanın kutbiyet makâmıyla ilişkisinden bahsetmiştir.¹⁵

Siyaseten tasavvuf düşüncesiyle mayalanmış hilafet modelini temsil ettiğine inanan Osmanlı padişahları, kendilerinde Allah'ın adaletini tesis etme sorumluluğunu ve gücünü hep hissetmiş ve bu yüzden halife ünvanını kullanmakta sakınca görmemişlerdir. Bu sebeple özellikle Sultan II. Bayezid devrinden itibaren kaynaklarda ve resmî yazışmalarda *halife* ünvanına daha sık rastlanır. Öte yandan devletin başındaki halifenin zâlim olmasının bile bir hikmeti vardır. İbn Arabî'ye göre Allah bir kavme bir halife atayınca reâyâsının bütün akıllarını ve sırlarını o halifeye verir. Halife reâyânın toplamıdır (*mecmû'*) ve parça (*cüz'*) olarak bütünü (*küll*) temsil eder. Halife hükümlerini, akıl ve sırlarını topladığı reâyânın durumuna ihanet ederse mülkte fesat ortaya çıkar. Yine de halifeye itaat şarttır. Sadece Allah'ın şeriatıyla hükmetmezse halifeye isyan edilebilir, çünkü o zaman zaten halife değildir.¹⁶ Babâyîler İsyanı'nda rolü olduğu zannıyla öldürülen Baba İlyas'ın neslinden gelen Aşık Paşa, zâlim de olsa sultana itaatin de hikmeti olduğunu anlatmıştır.¹⁷

Görüldüğü gibi padişahlara methiye şiirleri sunma geleneğinin ardında kişisel çıkarlardan öte, saltanatın ilahî değer olarak algılanması yatmaktadır. Bu zihniyete sahip olan Osmanlı padişahları saltanatının gücünü göstermek, etkilerini kalıcı kılmak ve halkın desteğini kazanmak adına âlim ve sanatkârları daima himaye etmeye çalışmışlardır. Bu yüzden şehzadeliklerinden itibaren çoğu iyi birer şair, hattat ve musikişinas olan Osmanlı padişahlarının eğlence meclisleri, daima özellikle şair ve musikişinasların hünerlerini sergilediği en önemli sanat mahfilleri olmuştur. Özellikle 14. yüzyıl sonu ve 15. yüzyıl başında beyliklerden payitahta gelen şairler, artık Anadolu'daki tek siyasî güç olan Osmanlı Devleti himayesine girmeye başladılar. Bu süreçte dîvân şiirinin tekamülü ve gelişimi de başlamıştı. *Dîvân* sahibi ilk padişah olan Fatih Sultan Mehmed ile şehzadelerinin sayesinde 15. yüzyılın sonundan itibaren farklı tür ve şekillerde pek çok manzum ve mensur eserler vücuda getiren yüzlerce şair yetişmiştir. Gittikçe mükemmelleşen mürettep dîvânların sayısı artarken her konuda telif ve tercüme çok sayıda mesnevi, hamse vb. eserler yazıldı. Ömer b. Mezîd'in 868/1463-1464'te yazdığı *Mecmu'atü'n-Nezâ'ir* ile Eğirdirli Hacı Kemâl'in 918/1512'de yazdığı *Câmî'ü'n-Nezâ'ir* yüzlerce şairden derlenen nazirelerle bu gelişimin tanıklarındır.

16. yüzyıla girerken Sultan II. Bayezid otuz bir yıllık saltanatında (salt. 886-918/1481-1512) ilim ve sanatı hakkıyla himaye eden sanatkâr bir padişah olarak tanındı. Önemli bir hattat, bestekâr ve şair olan Sultan II. Bayezid *Adlî* mahlasını tesadüfen seçmemiştir. Onun saltanatında Osmanlı topraklarında adalet ve refahın yaygınlaşmasıyla toplumun huzuru ve istikrârı artmış; Türk-İslam sanatlarında, özellikle edebiyat ve mûsikîde büyük gelişme yaşanmıştır. Sultan II. Bayezid, heterodoks grupları etkileyip Anadolu'yu tehdit eden Rafizîlik için çok önemli tedbirler alırken Acem sanatçıları dışlamamıştır. Safevî topraklarından gelen Farsça eser yazan şairleri himaye etmiştir. 1503'te 86.000 akçelik bütçeden 30'u âlim kalanı şair ve mutasavvıfı maaşa bağlamıştır. Buhara'daki Nakşî şeyhlerine 5000 akçe, Nakşibendî şeyhi büyük âlim Molla Abdurrahman-ı Câmî'ye 1000 filori göndermiştir.¹⁸ Molla Câmî de *Silsiletü'z-Zehab* adlı eserinin üçüncü kısmını Sultan II. Bayezid adına telif etmiştir. II. Bayezid ile Molla Câmî arasında karşılıklı yazılmış mektuplarda Molla Câmî'nin II. Bayezid'in bir mektubuna mukabele ettiği mektupta kasideyle padişahı övmesi, ikisi arasındaki samimi bir ilişkinin göstergesidir.¹⁹

II. Bayezid Amasya'da şehzadelik devrinde de âlimlerin, sanatkarların ve özellikle şairlerin hâmisiydi. Mesela kendi hat hocası olan Halvetî-Zeynî mürşidi Şeyh Hamdullah'ı Amasya'dan İstanbul'a aldırması ve Türk hat sanatında hocasının ekolünü İstanbul'a taşımasıdır. Şehzade II. Bayezid'in şiir meclislerinde bulunan şairlerin çoğu müstakbel padişahın devlet erkânındandı. II. Bayezid'in Amasya'da bulunduğu sürede saray meclislerinde Zeynep Hatun, Mihrî Hatun, Necâtî Beg, Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi Hâtemî, Hâcî Beyzâde Tâceddîn İbrâhim Paşa (Tâcî Bey), Tâcizâde Cafer Çelebi, defterdar Cezerî Kasım Paşa Sâfî, nişancı Kutbî Paşa, Sinoplu Seyfî ve Âfitâbî gibi şairler yer alıyordu. Bunlar arasında Necâtî Beg'in ayrı bir yeri vardır. Yine Sultan II. Bayezid'in

¹³ Kemal Yavuz, *Gülşehrî'nin Mantıkü't-Tayr'ı Gülşen-nâme* (PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ts.), 3-4, 17, 49, 52, 57, 63.

¹⁴ Müneccimbaşî Ahmed b. Lutfullâh, *Câmî'ü'd-Düvel*, çev. Ahmed Ağırakça (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 54-57.

¹⁵ bk. Sadık Yazar, *Seyyid Şerîfî Mehmed Efendi Hayatı Dîvân'ı ve Hilyesi* (İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 121, 153, 201, 379, vd.

¹⁶ Muhyiddîn İbn Arâbî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, 14/345-347.

¹⁷ Aşık Paşa, *Garîb-nâme*, nşr. Kemal Yavuz (PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2000), 506.

¹⁸ İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1989), 40.

¹⁹ Ömer Okumuş, "Câmî, Abdurrahman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/95.

himayesindeki şairlerden Mihrî Hatun, cülûstan sonra da yazdığı kasideleri sayesinde Sultan II. Bayezid'in ihsanlarına mazhar olmuş, itibar görmüş ve şehzadelerinin dîvân kâtibi olan duayen şair Necâtî Beg ile rekabet edecek seviyeye gelmiştir.

Ta'n mı taldursa cihân rüyını nâm u şöhretüñ

Dergeh-i 'aliñde bulmuşdur her insân saltanat

Mihrî Hatun

Bu arada sultanların şairleri himayesi hakkında yapılan çalışmalara kısaca değinmek de fayda var. Edebî hâmilik konusunda Halil İnalıcık'ın özellikle *Şair ve Patron* adlı eseri, methiye sunma geleneğini şair ve hâmi açısından sosyal ve siyasal anlamda değerlendiren en temel eser olarak yerli yabancı pek çok akademik çalışmaya yön vermiştir. Bu konuda yabancı dillerde yapılan akademik çalışmalar oldukça fazladır. Ancak sultanlara ve devlet adamlarına methiyeler sunma konusundaki Türkçe literatür, ağırlıklı olarak şiirlerin transliterasyonundan ve methiyelerin edebî değerinin incelenmesinden ibarettir; doktora tezleri ise çok azdır. Yine de son yıllarda methiyelerin zihniyeti ve tarihî değeri hakkında Türkçe akademik çalışmalar artmaya başlamıştır.²⁰

Konumuza dönersek Sultan II. Bayezid devrine ait câizeleri gösteren bir *İn'âmât Defteri'*nde, mahlasları ve meslekleriyle kaydedilen birçok şaire yer verilmiştir.²¹ Bu deftere göre Nûhî, Alaaddin, Keşfî, Safâyî, Azizî, Sabâyî, Mâ'ilî, Sâ'ilî, Rûhî, Şehdî, Kâtibî, Sa'yî, Refikî, Lâlî, Nasibî, İyânî, Yarhisarî, Vascî, Müşterî, Visâlî, Sa'dî Çelebi, Sinânî, Nişânî, Şeffî, H'ânî, Zamîrî, Nâtikî, Ma'lî, Edîbî, Hadîdî, Basîrî gibi hayatı ve eserleri hakkında bilgi sahibi olmadığımız şairler dışında Hamdullah Hamdî, Revânî, Firdevsî-i Rûmî, Mihrî Hatun, Zâtî, İdris-i Bitlisî, Şerîfî, Mesîhî gibi meşhur şairler de Sultan II. Bayezid'in cömert ihsanlarına nâil olmuşlardır. Bu *İn'âmât Defteri'*nde bahsedilen şairlerden biri de Cevherî Mehmed Çelebi'dir.

Bu makalede öncelikle Cevherî'nin Sultan II. Bayezid'e sunduğu Osmanlı Arşivi'ndeki iki şiirinden ve bu devre ait bir *İn'âmât Defteri'*nden hareketle şairin edebî hâmilik geleneğindeki yeri, meçhul hayatı ve eserleri aydınlatılmaya çalışılacaktır. Daha sonra Cevherî'nin Osmanlı Arşivi'ndeki iki şiirinin edebî değeri, dil ve üslup özellikleri ve muhtevası bakımından analiz edilecektir.

1. Cevherî'nin Hayatı ve Eserleri

Sultan II. Bayezid devri şairi Cevherî hakkında kesin bilgimiz yoktur. Sehi Bey'in 945/1538'de yazdığı *Heşt Behişt*'te ve Latîfî'nin 953/1546'da yazdığı *Tezkire-i Şu'arâ'*da Cevherî mahlaslı bir şairden bahsedilmemiştir. Ancak diğer 16. yüzyıl tezkirelerinde geçen Cevherî mahlaslı şairleri mukayese ederek aradığımız şair hakkında bazı bilgiler elde etmek mümkündür:

1. 1. Munuk Ali Cevherî

Alanyalı olup 934/1527-1528'de doğmuştur. *Hısım Alî Çelebi* namıyla şöhret bulmuş, ancak daha sonra Mınık lakabı öne çıkarak *Mınık Alî Efendi* adıyla anılmaya başlanmıştır. Babası Uzun Bâlî b. Mehmed Efendi tayin olduğu Budin kadılığı vazifesine giderken Çorlu'da vefat etmiştir (öl. 977/1570). Babası gibi Şeyhülislam Kemal Paşazâde'nin (öl. 940/1534) talebesi olan Munuk Ali Cevherî yüksek tahsilini yaptıktan sonra Dimetoka, İstanbul ve Edirne'de çeşitli medreselerde müderrislik yapmış, Sahn-ı Seman müderrisliğine kadar yükselmiştir. Önce Manisa Müftüsü olan Ali Cevherî sonra 992/1584'te Maraş kadısıyken vefat etmiştir.²² Mınık Ali'nin doğum tarihi, Sultan II. Bayezid devrinden sonra olduğu için bizi ilgilendiren Cevherî olması mümkün değildir.

²⁰ Bu konuda bk. Halil İnalıcık, *Şair ve Patron: Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme* (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2003); Walter G. Andrews, "Speaking of Power: The 'Ottoman Kaside", *Qasida Poetry in Islamic Asia and Africa*, ed. Stefan Sperl-Christopher Shackle (Leiden: Brill, 1996), 1/281-300; Hatice Aynur vd. (ed.), *Kasideye Medhiye: Biçime İşleve ve Muhtevaya Dair Tespitler* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2013); Tuba İsen Durmuş, *II. Selim Dönemi Sonuna Kadar Osmanlı Edebî Hâmilik Geleneği* (Ankara: Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006); Hilal Kazan, *Arşiv Belgeleri Çerçevesinde 15. ve 16. Asırlarda Osmanlı Sarayının Sanatı Himayesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007); Ayşe Dalyan, *Kasidelerde Zihniyet Değişimi* (Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013); Songül Çolak-Cennet Hilooğlu, "Osmanlı İktidar Anlayışı Çerçevesinde Şiir", *Bilig* 53 (Bahar 2010), 89-102; Rasih Erkul, "Edebî Dilekçe Olarak Kasideler", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 15/39 (2009), 753-762; Vurgun Eyyub-Elza Samedli, "13. Yüzyıla Kadar Türkçe Eserlerde Methiye Geleneği ve Şair-Hükümdar İlişkileri", *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları* 42 (Güz 2021), 95-104.

²¹ bk. İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri Transkripsiyon Değerlendirme* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014).

²² Nev'îzâde 'Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik Fi Tekmîleti's-Şakâ'ik*, nşr. Suat Donuk (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017), 1/842-844.

1. 2. Karaferyeli Cevherî

Asıl adı İbn-i Yemîn olan şair, Karaferye'de doğmuş ve Dimetoka kadısı iken vefat etmiştir. Ömür boyu Rumeli'de yaşadığını anlaşılan bu şairden birçok tezkire bahsetmiştir. İlk olarak şairi eskiden beri tanıdığı anlaşılan Âşık Çelebi, 976/1568'de yazdığı *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'da âlimlere feyz veren eserleri olduğunu söylediği Karaferyeli Cevherî hakkında şunları söylemiştir:

"Karaferye'dendür. Adı İbni Yemîn idi. Zemân-ı hüsnünde ya Yûsuf'a birâder yâhûd mihr-i sipih-i çârûmîn idi. Tarîk-i 'ilme sülûk idüp Pervîz Efendi'den olan mülâzımından ve şeb u rûz tekâmîl-i hulk u hisâl ve tahsîl-i 'ilm ü kemâle kûşîş idüp ifâde-i 'ulûm ve ifâza-i fûhûma müdâvimindendir. Hüsn-i ahlâkı mekârim-i ahlâkdan bir kitâb ve marifetden 'avârifü'l-ma'ârif bir bâbdur. Hâlâ Üsküb'de 40 akçe ile müderris olup sayrefî-i lü'lü'-i manzûm-ı vîşâh-ı fevâzîl ve cevherî-i dürr-i mensûr-ı sıhâh-ı fezâ'ildir. İfâza-i 'avârif-i külliyye lâzım-ı zât-ı müte'addîl-âsârî ve ifâde-i ma'ârif-i celiyye, 'ârız-ı gayr-ı müfârk-ı cevheridür."²³

Kınalızâde Hasan Çelebi de 994/1586'da yazdığı şair tezkiresinde Dimetoka'da kadı ve hâkimken 990/1583'te vefat ettiğini söylediği Karaferyeli Cevherî'yle hac kafilisi kadısı iken dostluk kurmuştur. Cevherî'nin babası, Kınalızâde gibi Şam kadılığı yapmıştır. Kınalızâde, şairi hoş-sohbet, derviş-meşrep olarak tarif ettiği muamma ustası Cevherî'nin kıymetinin bilinmediğini söyleyerek beyitlerinden örnekler vermiştir:

"Karaferye dimekle meşhûr olan şehrden zuhûr itmişdür. Tahsîl-i celâ'ili fezâ'il ü kemâl itdükden sonra tarîk-i pür-tevfik-i 'ilme ki mevsil-i sa'âdet ü ikbâldür sâlik oldukda Pervîz Efendi'nün âstân-ı felek-misâlinde hâdim olmağla hidmet-i müdârese-i 'ulûma müdâvim iken semt-i kazâyâ 'âzim olmuşdu. Dimetoka'da kâdî vü hâkim iken hudûd-ı tis'inde 'azm-ı riyâz huld-ı berîn idüp ol gevher-i nâ-yâbun bâzâr-ı rûzgârda kadr u kıymeti bilinmedi ve elmâs-ı vücûdına râğbet olmamağla satılıp alınmadı diyü cevherî-i eyyâm sandûk-ı zemîne almış idi. Yâ meger mellâh-ı rûzgâr keştî-i hayâtını deryâ-yı memâta salmışdı. Hakkâ ki gevâhir-i kelimât-ı belâgat-mashûbî ki kân-ı fesâhatden meclûbdur. Cevheriyân-ı bâzâr-ı 'irfân miyânında makbûl u mergûb olup tîşe-i endîşe ile kân-ı dil ü cânından istihrâc itdüğü la'l-i âbdâr ve yâkût-ı seyyâl iklîl-i tâc-ı ashâb-ma'ârif ve kılâde-i gerden-i erbâb-ı kemâl olmuşdu. Hayli hôş-sohbet matrûhü't-tekkelif dervîş-meşreb hûb-sîret kimesneydi. Vâlid-i firdevs-mekân kâdî-i Şâm-ı şeref-'unvân iken mezbûr dahî kâfile-i hacc kâdîsı olup kâfile-i rihletleri menzil-i Şâm'a nâzil oldukda aramızda merkûmla kemâl-i mahabbet ü hullet hâsil olmuşdu."²⁴

Bağdatlı Ahdî 1002/1593'te yazdığı *Gülşen-i Şu'arâ* adlı tezkiresinde Bağdatlı Cevherî'den başka, bizzat tanıştığı anlaşılan müderris Cevherî Çelebi'den bahsetmiştir. Ahdî'nin doğum, ölüm tarihleri ve yerlerini vermediği, Farsça bilen ve muamma ilmine vâkıf bu şair Karaferyeli Cevherî olmalıdır. Akl-ı selîm ve zevk-i selîm erbabı arasında zarif ve latif bir şair olarak sevilen Cevherî Çelebi'nin *âb-dâr* şiirlerinin vezin değerini *tam 'ayâr* saf altın gibi takdir edilmiştir. Ancak mücevher şairliğinin kıymeti bilinmeyen Cevherî Çelebi meşhur olamamıştır.²⁵

1006/1597'de yazılan *Beyânî Tezkiresi*'nde sadece Karaferyeli Cevherî'nin Dimetoka'da kadı iken vefat ettiğinden bahsedilmiş; şairliğinden söz edilmeden sadece iki beyiti örnek verilmiştir.²⁶ 1007/1598'de yazılan *Kühü'l-Ahbâr*'da Kanunî Sultan Süleyman devri şairleri içinde zikredilen şair Cevherî hakkında "Karaferye'den peydâ olmuş, ba'de zamânin elli akçe ile Üsküb'de müderris olup 'ilm ü ma'rifetle iştihâr bulmuş bir mü'eddeb, ahlâkı mühezzeb âdem idi."²⁷ diyen Gelibolulu Âlî, tezkiresine Cevherî'nin bir gazeliyle Kanunî Sultan Süleyman'ın vefatı ve Sultan II. Selim'in cülûsuna yazdığı tarih kıtasını koymuştur.

Riyâzî Mehmed 1018/1609'da yazdığı *Riyâzî's-Şu'arâ*'da 15. yüzyıldan 16. yüzyıla kadarki şairler arasında yer verdiği Cevherî'nin hayatı hakkında "Karaferyeli İbn Yemîn Çelebi'dür. Pervîz Efendi merhûmdan mülâzım olup kâdî olmuş idi. ...999'da Dimetoka'da kâdî iken fevt olmuşdur. Târîh-i Sâ'î: *Didiler itdi Cevherî seferi 999*" demiştir. Riyâzî ayrıca *belâgat pazarının cevheri* diye övdüğü Cevherî'nin bir gazeli ve cevabı *Mecdî* ismini veren muammasını tezkiresine koymuştur.²⁸ Kâfzâde Fâ'izî 1030/1621'de bitirdiği *Zübdetü'l-Eş'âr*'da benzer şekilde Cevherî'den kısaca bahsetmiştir. 18. yüzyıl şairi Çaylak Tefvik de *Kâfile-i Şu'arâ*'da Karaferyeli Cevherî hakkında diğer tezkirelerdeki bilgileri derleyip vermiştir.²⁹

Şair tezkirelerine göre Karaferyeli Cevherî'nin hayatı şöyle özetlenebilir: Asıl adı İbn-i Yemîn'dir, doğum tarihi meçhuldür, medrese eğitimi için Karaferye'den ayrılmış, İstanbul'a gelmiştir. Zira çağdaşı Âşık Çelebi ve Kınalızâde Hasan Çelebi tezkirelerinde Cevherî'nin medrese eğitimini tamamlayıp Pervîz Efendi'den mülâzım olduğu yazılıdır. Cevherî'nin hocası Pervîz Efendi,

²³ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, nşr. Filiz Kılıç (PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018), 219-220.

²⁴ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 274-275.

²⁵ Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, nşr. Süleyman Solmaz (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2005), 249.

²⁶ Beyânî Mustafa b. Cârullah, *Tezkiretü's-Şu'arâ* nşr. İbrahim Kutluk (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997), 63-64.

²⁷ Mustafa İsen, *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1994), 205-206.

²⁸ Riyâzî Mehmed, *Riyâzî's-Şu'arâ*, nşr. Namık Açıkgöz (PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017), 110-111.

²⁹ Mehmed Tefvik, *Kâfile-i Şu'arâ*, nşr. Fatma S. Kutlar Oğuz vd. (PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017), 177-178.

Şeyhülislam Kemal Paşazâde'nin mülazımı olmuş, 939/1532'de Kavala'da Frenk İbrahim Paşa Medresesi'nde mderrisken İstanbul'da Mahmud Paşa Medresesi'ne tayin olmuştur. Sonra 943-944/1536-1537 arasında Edirne Dârülhadis'i müderrisi olan Pervîz Efendi, 945-954/1539-1548 arasında Sahn-ı semân müderrisliği yapmıştır. Daha sonra Edirne, Bağdat, şam, Halep, Mısır, İstanbul kadısı olmuştur. Anadolu ve Rumeli Kazaskerliğine kadar yükselen Pervîz Efendi Mekke kadısı olduktan sonra 987/1579'da Mekke'de vefat etmiştir.³⁰

Karaferyeli Cevherî mlâzemetinden sonra çeşitli yerlerde müderrislik ve kadılık yapmış, en son Dimetoka kadısı iken vefat etmiştir. Kınalızâde Hasan Çelebi Cevherî'nin vefat tarihini sehven 990/1582-1583 olarak vermiştir. Ancak *Riyâz'ş-şu'arâ* ve *Zübdetü'l-Eş'âr*'da verilen şair ve nakkaş Sâ'î'nin, *Didiler itdi Cevherî seferi* 999 mısralı tarihine göre Karaferyeli Cevherî, 999/1590-1591 arasında vefat etmiştir. Tezkirelerde hoş sohbet, derviş meşrep bir şair olarak tarif edilen Karaferyeli Cevherî'nin şiirlerinin çok beğenildiği, Farsçayı iyi bildiği; muamma ustası olduğu, ancak hak ettiği şöhreti bulamadığı söylenmiştir. *Meşâ'ir'ş-şu'arâ*'da ve *Künhü'l-Ahbâr*'da Karaferyeli Cevherî'nin Kanunî Sultan Süleyman'ın vefatı ve II. Selim Han'ın clsuna yazdığı bir tarih şiiri vardır.

Neticede araştırdığımız Sultan II. Bayezid'e şiirler sunan Cevherî'nin 16. yüzyıl tezkirelerinde yer alan Karaferyeli İbn-i Yemîn Cevherî olması imkansızdır. Zira medresede ortalama 26 yaşında mülazım olunduğu düşünülürse şair Cevherî'nin ya Kavala'daki İbrahim Paşa Medresesi'nde ya da İstanbul'daki Mahmud Paşa Medresesi'nde Pervîz Efendi'nin mülazımı olması muhtemeldir. Bu hesaba göre Karaferyeli Cevherî II. Bayezid devrinde henüz çocuktur ve padişaha kaside sunması mümkün değildir. Aşık Çelebi de 976/1568'de yazdığı *Meşâ'ir'ş-şu'arâ*'da Karaferyeli Cevherî'den yetişkin bir müderris olarak söz etmiştir.

1. 3. Semerkantlı Cevherî

Ali şir Nevâ'î'nin *Mecâlisü'n-Nefâ'is* isimli tezkiresini 1521'de Fahrî-i Heratî *Letâif-nâme* adıyla tercüme ederken Hakîm şah Muhammed-i Kazvinî de Yavuz Sultan Selim'in isteği zerine Farsçaya tercüme etmişlerdir. Kazvinî'nin tercümesinin sekizinci tabakasının ikinci ravzasında, Yavuz Sultan Selim'in meclisinde bulunan ve devrinde yetişen Türk şairler arasında Cevherî mahlaslı bir şairden söz edilmiştir. Hem Heratî hem Kazvinî'ye göre aslen Semerkantlı olan bu Cevherî, Semerkant'ta medfundur. Farsça ve aruzu çok bilen Semerkantlı Cevherî'nin *Siyer-i Nebî* adlı eseri vardır. Kazvinî tercümesinde Semerkantlı Cevherî'nin birçok şiir türünde yetkin bir şair olduğunu söylemiş ve şairin Farsça iki beyitine yer vermiştir.³¹ AĞırlıklı Farsça şiir söylediği anlaşılan Semerkantlı Cevherî'nin Osmanlı padişahları ile ilişkisi olduğuna dair bilgimiz yoktur.

1. 4. Halvetî şeyh Serhoş Bâli Cevherî

Aslen Tireli olan Bâli Çelebi'dir. İlahi cezbeye tutulduğu için *Serhoş Bâli* lakabıyla meşhurdur. Amasyalı olan babası, Bayezid'in oğlu şehzade Ahmet'in hocasıydı. Bâli Çelebi, Sultan Süleyman'ın hocası Hayreddin Efendi'den mülazım olarak 25 akçeyle Kepenekçi Medresesi'ne müderris olarak atanmış, bir müddet sonra resmi görevlerinden ayrılarak Halvetî şeyh Ramazan Efendi'ye intisap etmiştir. Mürşidi şeyh Ramazan Efendi 963/1555'te vefat edince yerine Ali Paşa Zaviye'sine postnişin olmuş ve 980/1572-1573'te İstanbul'da ölene kadar halkı irşad ile meşgul olmuştur. Gençliğinde beşerî aşka düşen Serhoş Bâli, tezkirelerdeki şiirlerine bakılırsa ilahî aşkını mecazlarda saklayan bir mutasavvıf şairdir. Önceleri *Vâlihâ* mahlasını kullanmış, sonra *Cevherî* mahlasını seçmiştir.³² Dvân tertip etmediğinden ve mecmualarda oldukça az sayıdaki şiirlerinde genellikle Cevherî Bâli olarak kayıtlı olduğundan bu şairin konumuz olan Cevherî olmadığını söyleyebiliriz.

1. 5. Bağdatlı Seyyid Cevherî

Doğum ve ölüm tarihleri bilinmeyen Bağdatlı Cevherî genç yaşta vefat etmiştir. Bağdatlı Ahdî (l. 1002/1593-1594) yakından tanıdığı selvi boylu, zarıf, çok güzel bir genç olan Seyyid Cevherî'nin genç yaşta vefatına çok üzüldüğünü anlatmış ve *körpe inci gibi* şiirlerinden sadece Farsça bir beyit paylaşmıştır.³³

Araştırdığımız Cevherî'nin kimliği konusundaki belirsizliği, 909-933/1503-1527 arasında yazılan yukarıda bahsettiğimiz *İn'âmât Defteri* kaldıracabilir. Sultan II. Bayezid'in saltanatının son yedi yılını ve Yavuz Sultan Selim'in (l. 926/1520) sekiz yıllık devrini ve Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yedi yılını kapsayan bu *İn'âmât Defteri*'nde şair Cevherî hakkında bazı bilgiler vardır.

³⁰ Nev'izâde 'Atâyi, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik Fi Tekmiletü'ş-şakâ'ik*, 1/285,313-314; 783-788; Ahdî, *Gülşen-i şu'arâ*, 135-136.

³¹ Ahmet Kartal, "Ali şir Nevâ'î'nin Mecâlisü'n-Nefâ'is isimli Tezkiresi ve XVI. Asırda Yapılan Farsça İki Tercümesi", *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 13 (Bahar 2000), 21-65.

³² Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-şu'arâ*, 271-274; Aşık Çelebi, *Meşâ'ir'ş-şu'arâ*, 218-219; Mehmed Tevfik, *Kâfile-i şu'arâ*, 178-180.

³³ Ahdî, *Gülşen-i şu'arâ*, 256.

Cevherî mahlaslı şairin asıl adı Mehmed Çelebi'dir. Sultan II. Bayezid 24 Kasım 1504/16 Cemaziyelâhir 910 tarihinde kendisine kaside sunan Mehmed Çelebi Cevherî'yi benekli Bursa kumaşından bir elbise ve 3.000 akçeyle ödüllendirmiştir. İki ay sonra 21 Ocak 1505/15 Şaban 910'da Sarâyî, Şehdî, Rûhî, Mâ'ilî, Revânî, Sâ'ilî gibi birçok şairi tek tek ödüllendiren padişah Cevherî'ye de 3000 akçe vermiştir. Bu şairlerle Cevherî'nin aynı meclislerde bulunduğu düşünülebilir:

“İn'âm be-Mehmed Çelebi Cevherî ki kasîde âverd fi 16 minhu (Cemaziyelâhir 910):

Nakdiye: 3.000 Câme: Benek-i Bursa sevb...”

“İn'âm be-mezkûrîn fi 15 minhu (Şa 'bân 910):

Duhter-i kûçek-i Hamza Beg, Sarâyî: 2000.

Şehdî şâ'ir ki mersiyye-i Mehmed Beg güft, 1500.

Rûhî, şâ'ir: Nakdiye, 2000. Câme-i münakkaş-ı Burusa, sevb.

Mâ'ilî, şâ'ir: 2000.

Revânî, şâ'ir: 2000.

Mehmed Çelebi Cevherî: 3000.

Sâ'ilî, şâ'ir: Câme-i mirâhorî an kemhâ-i kırmızı, sevb.

Seyyid Bedreddîn, veled-i Hâce-i köhne hullide mülkühu: Nakdiye, 3000. Cübbe an murabba' bâ-çuka, sevb.

Veled-i Nişâncı Paşa ki târîh güft: Nakdiye, 3000. Cübbe an murabba', mislûhu.

Ömer Beg, kâtib-i tevkî'î ki mersiye güft: Nakdiye: 3000. Câme-i münakkaş-ı Burusa, sevb.”³⁴

İn'âmât Defteri'ne göre Cevherî'nin mesleği hakkında fikir edinmek mümkündür: “Mehmed Çelebi Cevherî, za'îm” ifadesinden şairin zeamet sahibi asker olduğu söylenebilir. Veya defterde birçok yerde geçen *Hazine-i âmire defterdârı Mehmed Çelebi* belki de aynı defterdeki Cevherî'dir. Defterde ayrıca hazine katipleri içinde mukâta'acı Mehmed Çelebi'ye, 1500 akçe verildiği söylenmiştir. Neticede Cevherî'nin mesleği hazine-i âmire defterdarı, mukâta'acı veya zâ'imdir. Genel itibarıyla Cevherî'nin görevi Harameyn vakıflarından toplanan gelir ve mahsulleri yerine ulaştırmaktır.

Defterde bizzat padişah tarafından Cevherî'ye verilen vazifelerden de bahsedilmiştir: Şöyle ki 29 Kasım 1508/5 Şaban 914 tarihli kayıta Mekke ve Medine'nin salihlerine ve fukarasına gönderilmek üzere vakıflardan toplanan mahsul, evvelce 24 Aralık 1505/27 Receb 911'te gönderildiğinde Arap yarımadasındaki denizde geminin alabora olması yüzünden telef olmuştur. Padişah zararın hazineye karşılanıp Mekke ve Medine'ye gönderilmesine karar vermiştir. Bunun için yine Mehmed Çelebi Cevherî'ye bu parayı ve Medine vakıflarından toplanan 10.000 akçeyi sahiplerine ulaştırması vazifesi verilmiştir. 21 Kasım 1508/27 Receb 914 tarihli kayıta ise Medine'ye mahsul/erzak götüreceği olan Mehmed Çelebi Cevherî'ye 7000 akçe verilmiştir. Bir ay sonra 6 Aralık 1508/12 Şaban 914 tarihli kayda göre Cevherî Mekke'ye II. Bayezid adına Mekke'ye ve Medine emirine çeşitli renklerde kıymetli kumaşlardan kaftanlar götürmüştür. Mehmed Çelebi Cevherî ayrıca 10 Aralık 1508/16 Şaban 914'te Kudüs evkafından ve Medine vakıflarından toplanan bir yıllık mahsul ve erzakı yerlerine Mekke ve Medine fukarasına, salih kişilere ulaştırmakla görevlendirilmiş, kendisine altın, para verilmiştir:

“İn'âm be-mezkûrîn, fi 27 minhu (27 Receb sene 914): ... Mehmed Cevherî ki bâ-mahsûl-ı Medîne-i Şerîfe hâhed reft, 7000.”

“İrsâliye be-sülehâ-i ve fukarâ-i Mekke ve Medîne-i şerîfe ma'a mahsûl-ı evkâf-ı mezkûrîn ki piş-ezîn der-vakt-i firistâden fi 27 Receb sene 911 der-diyâr-ı Arab der deryâ-i arak şode ve fermûde şod ki bâz an Hızâne-i âmire edâ şod be-nakl-i Mehmed Beg el-ma'rûf Cevherî fi 5 minhu: (5 Şa 'bân 914) Hasene-i eşrefiye, 27963 sikke...”

“İn'âm be-mezkûrîn, fi 5 minhu: Mehmed Çelebi el-ma'rûf be-Cevherî ki-be-hıdmet-i irsâliye-i evkâf-ı Medîne-i şerîfe hâhed firist, 10.000.”

“İrsâliye be-mezkûrîn be-nakl-i Mehmed Çelebi Cevherî za'îm, fi 12 Şa 'bân sene 914: Be-cihet-i Sultân, Mekke-i mu'âzzama: Kadîfe-i müzehheb-i Burusa: Çatma, 2. Benek, 1. Kadîfe-i alaca, 1. Murabba' 4. Çuka-i sıkarlât: Kırmızı, kafdân. Mor kad. Be-cihet-i Mîr-i Medîne-i şerîfe: Kadîfe-i müzehheb-i Burusa: Çatma, 1. Benek, 1. Kadîfe-i alaca, 1. Murabba' 1. Çuka-i sıkarlât: Kırmızı kad. Mor kad.

³⁴ İsmail Erünsal, “Türk Edebiyatı Tarihi'nin Arşiv Kaynakları: II. Bâyezîd Devrine Ait bir İn'âmât Defteri”, *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi* 10/11 (1981), 309-310; Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, 283, 301, 302.

“İrsâliye be-ahâli-i ve sülehâ ve fukarâ-i Medîne ve Mekke-i şerîfeteyn şerrefeha'llâhu an evkâf-ı hodşân an vâcib-i sene 913 ma'a mahsûl-i evkâf-ı Kudüs-i mübârek be-nakl-i Mehmed Beg el-ma'rûf be-Cevherî, za'im fi 16 Şa'bân sene 914: Nakdiye, 81. Hasene-i eşrefiye, 13167 sikke.”

“Cemâ'at-i kâtibân-ı hîzâne: ...Mehmed Çelebi, mukâta'aî, 1500”³⁵

Sultan II. Bayezid'e methiyeler sunan Mehmed Çelebi Cevherî, Bağdatlı Ahdî'nin *Gülşen-i Şu'arâ*'da bahsettiği genç yaşta ölen Bağdatlı Cevherî de olabilir. Zira, Sultan II. Bayezid'in saltanatının son yedi yılından Kanunî'nin saltanatının ilk yedi yılına dek gelen bu *İn'âmât Defteri*'nde Mehmed Çelebi Cevherî'den en son 1508 yılında bahsedilmiştir. Yani Mehmed Çelebi Cevherî Sultan II. Bayezid'in otuz bir yıllık saltanatının (886-918/1481-1512) sonunu görmeden genç yaşta vefat etmiş bir şair olmalıdır.

2. Cevherî'nin Eserleri ve Edebî Şahsiyeti

Sultan II. Bayezid'e methiyeler sunan Cevherî'nin hayatı gibi eserleri hakkında da kesin bilgimiz yoktur. Elimizde divânı olmadığı için Cevherî'nin edebî şahsiyeti hakkında kesin hüküm verilemez. Ancak *Mevlûd-ı Sultânü'l-Enbiyâ* adlı mevlidini Sultan II. Bayezid'e sunan Cevherî mahlaslı bir şair vardır. Yukarıda bahsedilen *İn'âmât Defteri*'nde Cevherî'nin yetişmiş şair olarak en az 1508'e kadar hayatta olduğu düşünülürse 895/1489-1490 arasında yazılan *Mevlûd-ı Sultânü'l-Enbiyâ* çok büyük ihtimalle Mehmed Çelebi Cevherî'nin eseridir.

Mevlûd-ı Sultânü'l-Enbiyâ'nın bilinen tek yazma nüshası Ankara Milli Kütüphane'de Yazmalar Koleksiyonu'nda 4979 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. İstinsah ve fevâid kaydı olmayan eserin Osmanlı Arşivi'ndeki şiirlere yakın hatla yazılması, müellif hattı olduğunu akla getirmektedir. Mevlid kandilinde dinlediği mevlidden etkilenecek eserini yazdığını söyleyen şair Cevherî, kışın başladığı eserini, altı ay sonra bitirmiştir (Safer-Receb 895/Aralık-Haziran 1490).

Mesnevi nazım şekliyle yazılan *Mevlûd-ı Sultânü'l-Enbiyâ* 1547 beyittir. Hezec bahrinde *mefâ'ilün/ mefâ'ilün/fe'ülün* vezninin oldukça başarılı kullanıldığı eserde imâleler dışında vezin kusuruna pek rastlanmaz. Halk için sade ve akıcı bir dille yazılan eserde Eski Anadolu Türkçesi'nde kullanılan *eslemek, sımak, döşek, çarânu, kırnak, çigin* gibi kelimeler kullanılmıştır. Eserin hemen her bölümünde bazen bölüm içinde bazen bölüm sonlarında tekrar ettiği beyitler, Cevherî'nin *Mevlid*'ini sıra dışı kılmıştır. Eserde Süleyman Çelebi'ninkini andıran beyitlerin az oluşu yanında, fasîh ve îcâz değeri yüksek beyitler eserin edebî değerini artırmıştır.

Mevlûd-ı Sultânü'l-Enbiyâ'nın *girizgâh* bölümünde kâinatın yaratılış sebebi olan nûr-ı Muhammedî ile vahdet-kesret ilişkisi kısaca ilk 15 beyitte anlatılmıştır. *Der Tevhîd-i Hazret-i Hakık* bölümü ise de tevhid münacat karışık yazılmıştır. Önce Cenâb-ı Hakk'ı metheden şair acziyetini belirtip günahlarına tevbe ederek Cenab-ı Hakk'ın dergâhından ayrı düşmemeyi niyaz eder. Sonraki birkaç beyitte Na't'a girizgâh yapar. *Der Na't-ı Seyyidi'l-Mürselîn* bölümünde Allah'ın sevgilisi, kâinatın yaratılış sebebi Hz. Muhammed (s.a.s.) övülmüştür. Hz. Peygamber'in nefsiyle daima mücadele ettiğini hatırlatan şair, O'na layık olmayı ister ve şefaata umar. Bu bölümde Hulefâ-i Râşidîn de methedilmiştir. *Münâcât* bölümünde dokuz beyit ile Allah'a yakarıştaki bulunan şair, O'nun rızasına uygun olması ümidiyle esere başlar. *Der Vahdâniyyet-i Hudâ* bölümünde on bir beyitte dua ve niyazda bulunan şair Allah'tan onu layıkıyla övebilmesi için kendisine sonsuz cömertliğiyle rehber olmasını ister. Bu bölümde günahkâr kulların Allah'ın rahmetinden ümidi kesmemesi öğütlenir. *Mañlâ'-ı Dâstân* bölümünde on bir beyitte dünyanın fâniliği, aldatıcılığı hakkında öğütler verilmiştir. *Şıfat-ı Medh, Medh-i Sultân-ı Bâyezîd, Âğâz-ı Dâstân* adlı üç bölümde Sultan II. Bayezid'in övgüsü yapılmıştır. *Sebeb-i Nazm-ı Kitâb*'da eserin yazılış sebebi açıklayan Cevherî, Süleyman Çelebi'nin kurgusuna benzer seyirde eserine devam etmiştir. Eserdeki *Evşâf-ı Âdem-i Şafıyy, Münâcât-ı Âdem, Sefer-i 'Abdullâh, Vefât-ı 'Abdullâh* bölümlerinde Cevherî, Hz. Âdem'in yaratışından başlayan ve diğer peygamberlere geçen nûr-ı Muhammedî'nin Hz. Abdullah'a, ondan da Hz. Âmine'ye naklini anlatır. Hz. Peygamber'in doğumu, mucizeleri, mi'racından bahseden eser *Evşâf-ı Mevlûd, Der Zuhûr-ı Nebî, Mu'cizat-ı Resûl, Münâcât, Şıfat-ı 'Arûs, Medh-i Resûl, Evşâf-ı Mî'râc, Mağâm-ı Üns, Mu'cizat-ı Resûl, Kaşîde* başlıklarıyla devam ettikten sonra *Pendnâme* ve *Hâtîme-i Kitâb* bölümleriyle sona ermektedir.

Cevherî'nin *Mevlid*'inde yer alan Sultan II. Bayezid'in övgüsünü yaptığı uzun methiye dikkat çekicidir. Eserdeki *Mağâmum gülşeni cânâna yigken / Ne şuç itdüm ki yirüm oldı diken* beyitine göre bir sebepten dolayı gözden düştüğü anlaşılan Cevherî, yeniden padişahın ihsanına nâil olmak niyetiyle eserini Sultan II. Bayezid'e sunmuştur. Cevherî'nin *Mevlid*'inde parlak tasvirlerle övülen Sultan II. Bayezid adaletiyle zamanın Süleyman'ıdır. Onun saltanatında Anadolu'da zulüm, keder sona ermiş, dünya cennet bahçeleri gibi süslenmiştir. Eserin şu beyitlerinde Cevherî, Sultan II. Bayezid'in *zillullâh-ı fi'l-'arz*, yani Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olduğunu söyleyerek saltanatın ilahî kaynaklı olduğunu vurgulamıştır:

³⁵ Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. O.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, 350, 862, 867-868, 871, 873, 1003.

Şehâ sensin bugün 'âlemde sultân / Cihân mihrine nûr u zıll-ı Subhân

Tapuñdur 'âlemüñ şâhib-kırânı / Muṭî' olmaz ise her kim kır anı

Cevherî

Mevlûd-ı Sultânü'l-Enbiyâ'nın telif sebebi kısmında şair camide mevlid okuma geleneğinden bahsetmiştir. 14 Rebiülevvel'de bir camide mevlid dinleyen Cevherî çok etkilenir ve nefsinin arzuları peşinde ömrünü boşa geçirdiğini düşünüp bütün şiirlerini yakar, bir mevlid yazmaya niyetlenir. Bu bilgiyi dikkate alırsak Mehmed Çelebi Cevherî şiirlerini, belki de dîvânını gerçekten yakmıştır, bu yüzden elimizde şiirleri yoktur. Mevlidlerde bu tür bilgiye nadir rastlanmadığı için Cevherî'nin Mevlid'i orijinallik arz etmektedir:

Meger şehrinde İstambul'uñ ol şeb / Yiñi Câmî'de şem' olmuşdı kevkab

Rebi'ülevvel'üñ On Dördü idi / Kamer tomarı mihri dürdü idi

Halâyık câmî'e cem' olmuş idi / Şanasın anda ay şem' olmuş idi

Kemîne dağı ol meclisde idüm / Velî hayretde key dem-beste idüm

Okındı anda Mevlûd-ı Muhammed / Şefî-i yevm-i mahşer ya'ni Ahmed

Şu resme eyledi göñlüme te'sîr / Ki bulmadum oturup tıracağ yir

Hemân anda irişdi bana hâlet / Ne hâlet şöyle kim virdi hacâlet

Günâhum yâd idüp yandum yakıldum / Revân mecmû'ısına tevbe kıldum

Cihân sevdaları çıkdı gözümde / Kurıdı yaşlarum nâr-ı süzümden

Tagıtdum zülfi dilber gibi rahtı / Ağardaydum diyü bu kara bahtı

Var idi vezn-i nazma i'tibârum / Velî yoğdı anuñla iftihârum

İrişdümiş idüm nazmı kemâle / Kemâlüm iriser bildüm zevâle

Kamu evrâk-ı nazmı oda yakdum / Hidâyet bâğına şu gibi akdum

Cemî-i şaḥnı gördüm pür gül olmuş / Dil ü cân murğı anda bülbül olmuş

Diledüm ben de dikem anda güller / K'anuñla şâd gamğın gönüller

Çün iḥrâk eyledüm evrâk-ı nazmı / Revân itdüm ilâhiyyâta 'azmi

Beni mahv itmedin bu çarḥ-ı ğaddâr / Diledüm ki koyam 'âlemde âsâr³⁶

Cevherî

Öte yandan Sultan II. Bayezid'e methiyeler sunan Mehmed Çelebi Cevherî'nin şiirleri tezkirelerde ve mecmualarda dağınık ve diğer Cevherî mahlaslı şairlerle karışmış haldedir. Câmî'ü'n-Nezâ'ir'de Cevherî mahlaslı bir şairin Memi Çelebi redifli bir gazeli vardır. Eğirdirli Hacı Kemâl Câmî'ü'n-Nezâ'ir'i 918/1512'de yazdığı için bu şiir Mehmed Çelebi Cevherî'ye ait olabilir.³⁷ Bir mecmuada³⁸ ise Cevherî Efendi'ye ait otuz beş beyitli bir kaside ile mahlassız üç uzun kıta vardır. Hangi padişaha sunulduğu belirtilmediği için bu kasidenin hangi Cevherî'ye ait olduğu belli değildir. Sadeddin Nuzhet Ergun bu kasidenin Karaferyeli Cevherî'ye ait olduğunu belirtmiştir.³⁹ Ancak bu kasidedeki *Cemşid'le Cem devri añulmaz unuduldu / Devr ideli bezmüñde bugün cām-ı habâ'ib* şeklindeki yirminci beyit, Cem Sultan'la çatışması olan Sultan II. Bayezid'i anımsattığı için belki de kasideyi Mehmed Çelebi Cevherî yazmıştır.

3. Cevherî'nin Sultan II. Bayezid Methiyeleri

Osmanlı Arşivi'nde Cevherî mahlasıyla Sultan II. Bayezid için yazılmış bir kaside⁴⁰ ile bir tercî-i bend⁴¹ bulunmaktadır. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ne girdiğine göre muhtemelen, Cevherî bu şiirleri sarayda kendini göstermek veya nezaketini sunmak

³⁶ Parlakpınar, "Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Bilinmeyen Bir Mevlit: Cevherî'nin Mevlûd-ı Sultânü'l-Enbiyâ'sı", *Turkish Studies-Language and Literature* 15/3 (2020), 1457-1458.

³⁷ Yasemin Ertek Morkoç, *Eğirdirli Hacı Kemal'in Câmî'ü'n-Nezâ'ir'i* (İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003), 2052.

³⁸ *Mecmu'a-i Müntehabât-ı Kasâ'id ve Eş'âr* (İstanbul: Nuruosmaniye Kütüphanesi, Mecmua, 4962), 117b-119a.

³⁹ Sadeddin Nuzhet Ergun, *Türk Şairleri* (İstanbul: Bozkurt Basımevi, 1936), 3/1045-1046.

⁴⁰ Osmanlı Arşivi (BOA), *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakları [TS.MA.e]*, No. 844/7, Gömlek No. 363, 7. bk. Şekil 1

⁴¹ BOA, TS.MA.e, No. 844/2, Gömlek No. 363, 2. bk. Şekil 2

için irticalen kendi hattıyla yazıp Sultan II. Bayezid'e sunmuştur. Celî tâlik ile yazılan bu iki methiyede bazı kelimelerin hatalı yazılması bunu desteklemektedir. Osmanlı Arşivi'ndeki bu iki methiyenin padişaha ne zaman sunulduğu bilgisi yoktur. Ancak Sultan II. Bayezid devrine ait atıyyeleri gösteren *În'âmât Defteri*'nde, 910 ve 911'de Cevherî'nin padişaha sunduğu iki methiye sebebiyle cömertçe ödüllendirildiğini belirtmiştik. Bu ödüller şaire incelediğimiz iki methiye için verilmiş olabilir; olmasa bile bu kayıtlardan Cevherî'nin Sultan II. Bayezid devrinde yaşadığı, padişahın yakınında bir şair olduğu ve birçok defa padişaha methiyeler sunduğu düşünülebilir. Nitekim *În'âmât Defteri*'nden Mehmed Çelebi Cevherî'nin Haremeyn vakıfları gelirlerini yerine teslim eden bir memur olduğu tespit edilmiştir.

3.1. Şekil ve Üslup Özellikleriyle Methiyelerin Edebî Değeri

Osmanlı Arşivi'nden çıkan Cevherî'nin ilk şiiri, on dokuz beyitten ibaret küçük bir kasidedir. (bk. Şekil 1). Teşbîb sayabileceğimiz ilk beyitten sonra doğrudan Sultan II. Bayezid methiyesiyle başlayan kasidede tegazzül, şairin kendi sanatını övdüğü fahiye bölümleri yoktur. Padişaha dua bölümüyle sona eren kasidede Cevherî, herhangi bir maddi talepte veya şikâyetle bulunmamıştır. Remel bahrinde *fâ'ilâtün-fâ'ilâtün-fâ'ilâtün-fâ'ilün* vezniyle yazılan kasidenin vezin kusurları azdır. Açık, anlaşılır üslupla yazılan kasidede *âfitâb /âb/müstecâb* örneklerinde görüldüğü gibi mürdef kafiye kullanılmıştır.

Kasidede sık sık güneş, ay, yıldızlar, yıldırım, ağaçlar, çiçekler gibi tabiat unsurları teşbih, kapalı istiare ve mübalağa sanatlarıyla padişahın hizmetkârı olarak kişileştirilmiştir. Güneş ve ay her gün devrederken padişahın devletinin devrinin uzun sürmesi için dua ederler. Güneşe parlaklık veren padişahın kılıcının yıldırım yalımıdır. Ay ışığı padişahın atının nalındaki parlaklık sayesinde parlar. Burçlar feleğindeki yıldızlar padişahın askeri olarak ordusuna kayıtlıdır. Yeryüzündeki genç, yaşlı ins ü cin ve bütün canlılar Sultan II. Bayezid'in bezm meclisinde ikram sofrasından beslenirler. Padişahın rezm meclisindeki ziyafet sofralarında ise kâfirlerin kanı şarap, eti de kebab olarak ikram edilir. Cevherî her iki methiyede de benzer tasvirlerle, *zıllullâh* olan Sultan II. Bayezid'in saltanatının eşyanın tabiatına uygun ve âdil şekilde sürdüğünü vurgulamak istemiştir.

Osmanlı Arşivi'nden çıkan Cevherî'nin ikinci şiiri tercî-i bend nazım şekliyle yazılmıştır. (bk. Şekil 2). Muzârî bahrinde *mef'ûlü-fâ'ilâtü-mefâ'ilü-fâ'ilün* vezni kullanılmıştır. Her biri beş beyitten oluşan yedi bendli bu tercî-i bendin kafiye örgüsü ise mesnevi gibi *aa-aa-aa-aa/yy; bb-bb-bb-bb/yy* şeklindedir. Tercî-i bendin her beyitinde *cihân/büstân/sâyebân/mekân* örneklerindeki gibi yine mürdef kafiye kullanılması şiiri âhenk-i selâsetini artırmıştır. Her bendin sonundaki *Kılsa 'aceb mi 'âleme ger hükmini revân / Hünkâr-ı kâm-kâr cihân-dâr-ı kâmrân* beyiti mükerrerdir. Şiirde fesahat açısından kelimeler yerli yerindedir, ciddi bir kusura rastlanmaz. Akıcı, selîs bir dille yazılan bu tercî-i bend içinde, belâğatin bedî' ilmine dahil olan hüsn-i ta'lîl, telmih, mübalağa, tevriye, tenasüp gibi sanatlar başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Şiirde Firdevsî'nin *Şehnâme*'sindeki Kahraman, Hüsrev gibi karakterlere telmihler yapılırken Sâdî-i Şirâzî'nin *Gülîstân* adlı eseri tevriyeli olarak kullanılmıştır.

Bu methiyede Cevherî, bahar-hazan arasında güzel bir bahçe metaforu içinde güle benzettiği Sultan II. Bayezid'in övgüsünü yapmıştır. Bahçenin bahar tasviri içinde güzellikleriyle övülmesi, padişahın saltanatının getirdiği güzellikleri ve refahı sembolize eder. Şiirde ülkeyi refah, barış ve adalete kavuşturan gülün temsil ettiği Sultan II. Bayezid'e sık sık saltanatının bekası için dua içeren beyitler vardır. Şiirde sonbahara yapılan göndermeler ise dünya saltanatının faniliğinin sembolüdür. Bu şiirde de teşbih ve kapalı istiarelerle yapılan kişileştirmelerde bahçedeki bütün çiçekler, ağaçlar hizmetkârdır. Süsen çiçeği elinde kılıcıyla kahraman bir askerdir. Gül süsenin savaştaki şiddetli hâllerini görünce korkudan benzi sararan zağferan çiçeğini elma ve narla tedavi eden saray hekimidir. Şimşek elindeki kargısıyla gösteriler yaparken padişahın pehlivanı olmayı diler. Bülbül ise bir *şehnâme-gû* olarak padişahın zaferlerini, halka sağladığı bereketi güzel sesiyle destan gibi anlatır. Felek padişahın sarayını süsleyen döner merdivendir. Güneş padişahın sarayına altın eşik olmuş, gümüş yayıyla padişaha sevgisi uğruna Ay'ı eşliğinde kurban etmiştir. Felek ise padişahın donanmasında bir köle olmayı diler. Cevherî tercî-i bendini Sultan II. Bayezid'in uzun ömürlü ve devletinin pâyidâr olması dua ile bitirmiştir.

Sade bir dille yazılan methiyelerde Türkçe, Farsça ve Arapça tamlamaların üçüne de rastlanır, yani şair vezin icabı gerekeni tercih etmiştir. Mesela aynı mısradaki *ceşüñ defteri* gibi Türkçe belirtili ad tamlaması ile *ahter-i eflâk* (b.10); *Meclis-i meydân-ı rezmünde ziyâfet tîgüñe* (b.13) gibi Farsça izafeti yan yana kullanmıştır. Şiirlerde müstensih/müelliften kaynaklanan bazı yazım hataları vardır. Mesela vezin icabı *Şâhunuñ* olması gereken yerde *Şehünüñ* yazılması (b.2); *hün-ı* (kanı) yazılması gereken yerde *h'ân-ı* (sofrası) yazılması (b.13); *feth-i bâb tamlamasını* sehven *feth ü bâb* şeklinde yazılması bunun örnekleridir. Methiyelerde Türkçe kal- ve kıl-fiillerinin aynı imla ile yazılması ve tamlamalarda izafetin iyelik eki gibi belirtilmesi de verilebilecek dil ve üslup örneklerindedir. Ayrıca fesâhat kurallarına riayet edilerek yazılan her iki methiyede, aliterasyonlar ve asonanslar ile benzer seslerin tekrar edilmesi sayesinde beyitlere selâset hâkim olmuştur. Son olarak methiyelere şekil, üslup ve muhteva olarak baktığımızda Cevherî'nin yetkin bir şair olduğu söylenebilir.

Sonuç

Padişahlara kaside sunma geleneğinin sadece şairlerin makam ve maddi çıkar kazanmasıyla ilgisi yoktur, bu geleneğin sağlam dinî temelleri vardır. Türk-İslam siyaset geleneğinde padişahlar Allah'ın yeryüzündeki halifesi olarak benimsenmiştir. Tasavvuf düşüncesiyle mayalanmış hilafet modelini temsil eden Osmanlı padişahları adaletiyle nizâm-ı âlemin son hâmisidir. Bu sebeple halkın nazarında *velî* mertebesinde görülerek manevî değer atfedilen padişahlara hürmet edilmiştir. Kasideler, mesneviler gibi edebî ve tarihî, dinî-tasavvufî eserlerde bunun birçok örneği vardır.

Sultan II. Bayezid Amasya'daki şehzadelğinde ve otuz bir yıllık saltanatında (salt. 886-918/1481-1512) ilim ve sanatı cömertçe himaye eden önemli sanatkâr bir padişaktır. Halk arasında *Velî* olarak meşhur olan Sultan II. Bayezid hakkında menkıbeler söylenmiş, kasideler yazılmıştır. Sultan II. Bayezid devrine ait bir *İn'âmât Defteri*'nde, mahlasları ve meslekleriyle kaydedilen şairlere verilen hediyeler padişahın şairlere verdiği önemin göstergesidir. Bu defterde meçhul birçok şair vardır. *İn'âmât Defteri*'nde bahsedilen meçhul şairlerden biri de Mehmed Çelebi Cevherî'dir.

Bu devrin tezkirelerinde yaptığımız araştırma sonucu diğer Cevherî mahlaslı şairlerin her biri, tarih verilerine göre incelenmiş ve *İn'âmât Defteri*'nde bahsedilen Cevherî'nin bunlarla alakası olmadığı anlaşılmıştır. Zira *İn'âmât Defteri*'ne göre, Sultan II. Bayezid'e methiyeler sunan Mehmed Çelebi Cevherî Haremeyn vakıfları gelirlerini yerine teslim eden bir memurdur. Bu şairin Bağdatlı Ahdî'nin *Gülşen-i Şu'arâ*'da bahsettiği genç yaşta ölen Bağdatlı Cevherî olup olmadığı bilinmemektedir. Öte yandan Osmanlı Arşivi'nde bulduğumuz Sultan II. Bayezid'e sunulan bir kaside ve bir tercî-i bendin sahibi Cevherî mahlaslı şairin *İn'âmât Defteri*'dekiyle aynı şair olduğu tespit edilmiştir.

Sultan II. Bayezid devri şairi Mehmed Çelebi Cevherî'nin dîvânı olmadığı için edebî şahsiyeti hakkında da kesin hüküm vermek mümkün değildir. Zira mecmualarda Cevherî mahlaslı birçok şair olduğundan Cevherî Mehmed Çelebi'nin şiirlerini tespit etmek çok zordur. Ancak -meçhul diye tanıtılan- Cevherî mahlaslı bir şairin yazıp Sultan II. Bayezid'e sunduğu *Mevlûd-ı Sultânü'l-Enbiyâ* adlı eser, kanaatimizce -aksi ispat edilmedikçe- Cevherî Mehmed Çelebi'nin eseridir. Bu eserde şairin şiirlerini yaktığından bahsetmesi, neden dîvânı olmadığını açıklar görünmektedir.

Osmanlı Arşivi'ndeki Sultan II. Bayezid'e sunulan bir kaside ve bir tercî-i bendi gerek Cevherî'nin hayatına katkısı gerekse edebî değeri bakımından önemli bir yere sahiptir. Fasîh ve belîğ bir üslupla yazılan bu iki methiyede Cevherî, benzer tasvirlerle *zıllullâh* olan Sultan II. Bayezid'in saltanatını eşyanın tabiatına uygun ve âdil şekilde sürdürdüğünü edebî tasvirlerle anlatmıştır. Her iki şiirin edebî değeri ile vezin, kafiye gibi âhenk unsurları bakımından kusuru pek az olduğu için bu şiirlere bakarak Cevherî'nin başarılı bir şair olduğu söylenebilir.

4. BOA'daki Transkripsiyonlu Metinler

(Kaside)

Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlün

Dem-be-dem kim devr ider mihr ile mâh u âfitâb

Dâyimâ kim kıyım olur nâr u bād u hāk u āb

Şāhunuñ⁴² eyyām-ı devr-i devletine rûz u şeb

Cümlesi tesbîh idüp okur du'â-yı müstecâb

Kim îlâhî ol şehenshāhuñ vücûd-ı pākini

Devletiyle müstedām it hāk-ı âyâtü'l-Kitāb

Zāt-ı pākidür cihān bâğını ma'mûr eyleyen

Lā-cerem bünyād-ı kaşrı çokdan olurdu hārâb

⁴² Metinde *Şehünüñ* yazılıdır. Vezin icabı *Şāhunuñ* şeklinde okundu.

Nice vařf idem anuñ zāt-ı Őerîfini 'aceb
Ne ĥaber vire ya ĥöd deryā-yı a'zamdan ĥabāb

Yine anuñ luşfına tařdıķ idüp zıkr iderem
İşid imdi kimdür ol řāhenřeh-i 'ālî-cenāb

Ĥüsrev-i řāĥib-kırān şeh Bāyezid-i kāmran
Keşf ideğör nür-ı mihrin māh-tāb ola muĥāb

Biñde biri bilürem olmaya řānına sezā
Günde biñ kez řerĥ idem vaşfında ger řad fařl-ı bāb

Pādîřāĥā kim diyiser řānuña lāyık Őenā
Kim meger řapuña zıllullāĥ ile kılam ĥiřāb

Ravza-i cennāt kařruñ ĥülřeninden bir niřān
Aĥter-i eflāk ceřsüñ defterinden bir ĥisāb

Berķ-i řemřirüñden irür Ĥüsrevā mihre ziyā
şeh-süvārā na'l-ı raĥşuñdan bulur fer māh-tāb

Bezm-i 'ıyduñ ĥ'ānına iy Ĥātım-i rüy-ı zemīn
Ĥoydı ins ü cinn ü vaĥř u şayr u hem pīr ü řebāb

Meclis-i meydān-ı rezmüñde ziyāfet tiĐüñe
Ĥün-ı⁴³ a'dādur řarāb u sine-i kāfir kebāb

Bir seĥer vird-i du'ā-yı devlete meřĥül idüm
İşidürem ĥaybdan āmīn iderdi řeyĥ ü řāb

İrüreydi kim Ĥudāyā ol řehüñ maķřüdını
Ĥāřıl idüp luřfuñı kıd dāyimā hem fetĥ-i bāb⁴⁴

Dōsti dāyimā cihān büstānı iĥre řād ola
Düřmeninüñ yiridür yiri olursa ger türāb

Nitekim māh-ı felek mihr ile devrān eyleye
Bu ĥalāyık kıla ĥabrāda su'āl u hem cevāb

⁴³ Metinde sehven ĥ'rān-ı yazılmıştır. Doğru imlāsiyla ĥün-ı şeklinde okundu.

⁴⁴ Metinde sehven fetĥ ü bāb şeklinde yazılmış. Doğru imlāsiyla fetĥ-i bāb şeklinde okundu.

Dem-be-dem ṭāḳ-ı semāda naḳş ola seyyāreler
Bār-gāh-ı ‘āleme gün nitekim ola ṭınāb

Tā ebed milk-i cihāna şehriyār ol Hüsrevā
Cevherī’nün zıkrı bu vallāhu a‘lem bi’ş-şavāb

(Tercî-i Bend)

Mef‘ülü/Fā‘ilātü/Mefā‘ilü/Fā‘ilün
Hüve’l-Feyyāz

1.

Minnet Hudā’ya kim yine tezyîn olup cihān
Cennet-misāl her ṭarafı oldu büstān

Şahñ-ı çemende ṭutdı yine serv-i sāyebān
Ya‘nī şüküfe şāhına hāzır kıla mekān

Höş gör şehā bahārı ki nā-gāh irür hazān
Gülşende bülbülüñ bu idi kılduğı fiğān

Virmez murād kimseye devrān her zamān
Çün oldu gül şüküfeye milk-i çemende hān

Ḳılsa ‘aceb mi ‘āleme ger hükmini revān
Hünkār-ı kām-kār cihān-dār-ı kāmran

2.

Gevher-nişār kıldı zemīne çün āsumān
‘Ālemd e gül nihān iken oldu yine ‘yān

Ebr-i bahār ‘ālemi çün kıldı gül-sitān
Gülzār içinde bād-ı şabā oldu bāğbān

Kim ğoncenüñ vücūdına hār itmeye zebān
Gülşenden irdi çünki yine büy-ı dōstān

Nergis gibi kör olsa n’ola çeşm-i düşmenān
Def-i ğam it ki irdi yine devr-i şād-mān

Ḳılsa ‘aceb mi ‘āleme ger hükmini revān
Hünkār-ı kām-kār cihān-dār-ı kāmran

3.

Glden belrdi çünki çemende yine niŐn
Bülbül vcdın itdi Glistn'a tercemn

Ğz kıldı derd ile gülşende dstn
'Arz ide goncenn neden oldu dehnı Őan

Bu remzi bülbüle meğer itmiŐ Őab beyn
Őunar çemende lle an cm-ı erĖuvn

NŐ eyleyince Őana döner lebleri hemn
Bülbül diler ki vire ann cur'asına cn

Őılsa 'aceb mi 'leme ger hükmini revn
Hnkr-ı km-kr cihn-dr-ı kmrn

4.

Zeyn itdi gller ile zemini yine zamn
Bülbüller itdi bu dem in cnı der-miyn

Her micmer-i Őecerde yanardı hŐa'l-bn⁴⁵
Gkden dilerdi kim dkile yire aŐtern

Kim deste-i gül olmuş idi yirde b-kern
Od urdı hrmeni göğe berŐ ile kehkeŐn

Ra'd elde dyim budur oynatdĞı sinn
Kim pyitaŐt-ı Őehde diler k'ola pehlevn

Őılsa 'aceb mi 'leme ger hükmini revn
Hnkr-ı km-kr cihn-dr-ı kmrn

5.

Cn glŐeninden irdi nesim-i Őab revn
Bu erŐ-i köhne pri yine kıldı nev-cevn

Oldı zamne dzeŐ iken gülşen-i cinn
Ősen çemende tiğ ile olmuşdı Őahramn

OŐ çekdi hra nevkle diler k'eyleye Őırn
Ol havfla oldu nesterenn beŐzi za'fern

⁴⁵ حصی البان : (Ar.) biberiye

Virdi devā için aña gül sīb ü nārdan
Gül hizmetinde oldığı ‘arz itdi ḥānumān

Ƙılsa ‘aceb mi ‘āleme ger ḥükmini revān
Ḥünkār-ı kām-kār cihān-dār-ı kām-rān

6.

Yine Ḥıṭā’dan irdi gülistāna kār-bān
Gül müşteri metā’-ı bahār oldı rāygān

Ƙalmaz behā bahāra beḳā eyleme gümān
Bir şāhuñ ümmetiyle bulupdur cihān emān

Kim dergehine oldı güneş altun āsitān
Ƙurbān-ı mihr eyledi māhı gümiş kemān

Ƙaşrına çerḥ döne döne oldı nerdübān
Diler felek daḥı ola fülkine pāryān

Ƙılsa ‘aceb mi ‘āleme ger ḥükmini revān
Ḥünkār-ı kām-kār cihān-dār-ı kām-rān

7.

Milk-i cihāna şāh olalı Bāyezīd Ḥān
Def’ itdi zulmi ‘adli ile ol şeh-i zamān

Kim devletinde Ƙalmadı ‘ālemde nā-tüvān
Bu **Cevheri**’ye Ƙıldı der-i devletini kān

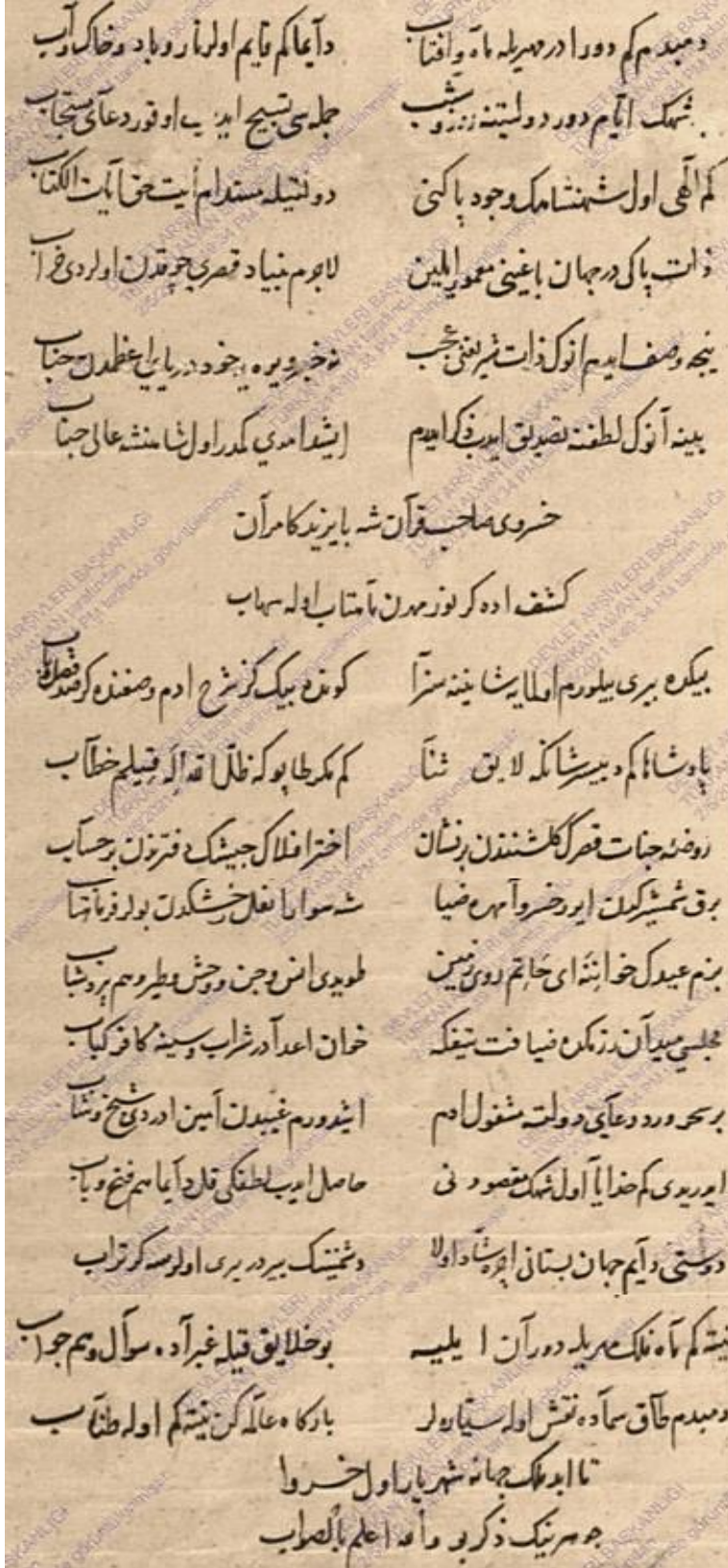
Ƙılsun ziyāde devlet ü ‘ömrini Müste‘ān
Vaşfinda olsa cümle-i cismüm eger zebān

Şerḥ olmayaydı ḥaşre degin yummasam dehān
Sürsin cihānda devlet ile ‘ömr-i cāvidān

Ƙılsa ‘aceb mi ‘āleme ger ḥükmini revān
Ḥünkār-ı kām-kār cihān-dār-ı kām-rān

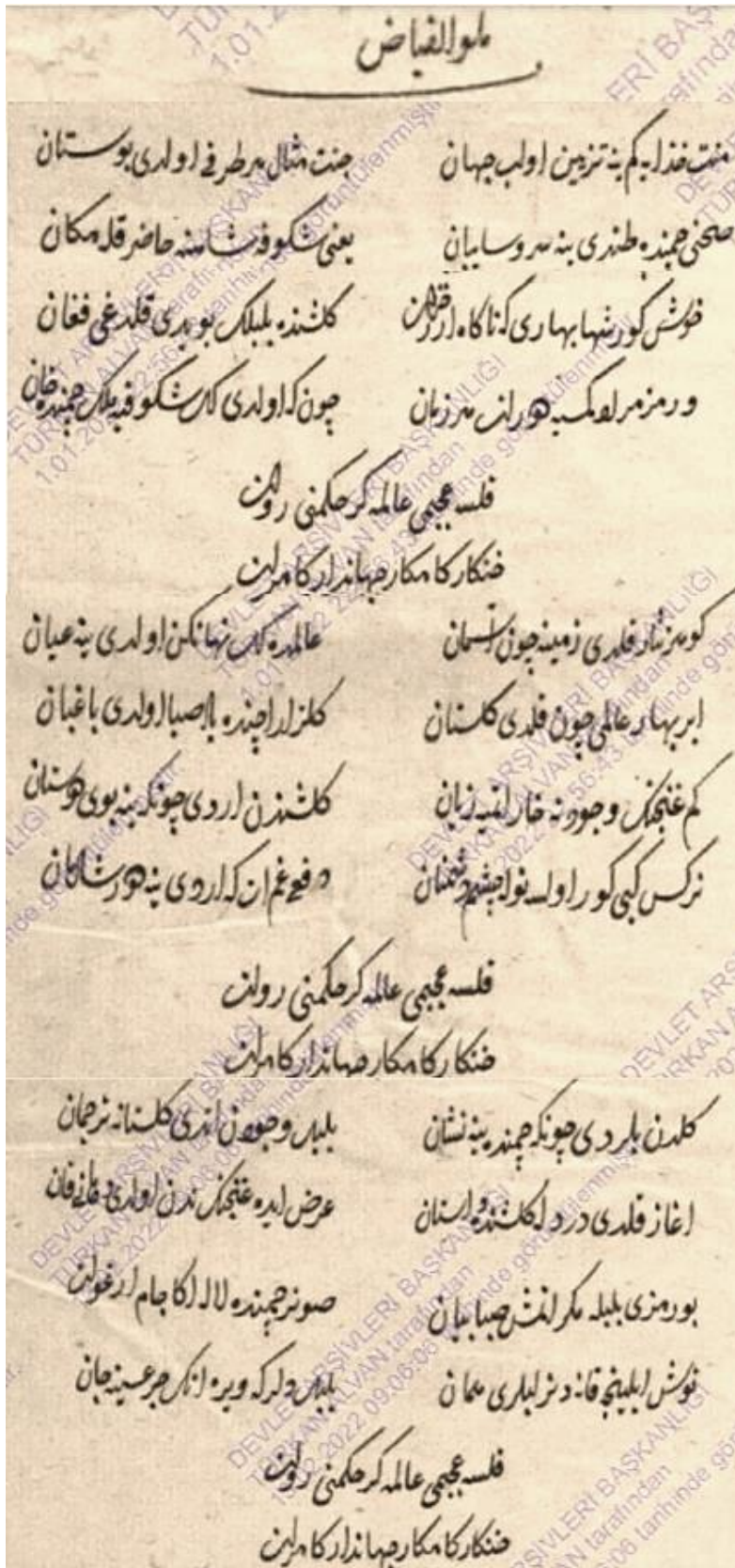
Āmīn yā Müste‘ān!

Şekil 1: Cevherî'nin Sultan II. Bayezid'e Sunduğu Kaside

Kaynak: BOA, TS.MA.e, No. 844/7, 363, 7.

Şekil 2: Cevherî'nin Sultan II. Bayezid'e Sunduğu Tercî-i Bend

زین اندی کتلر بله زینینی بنه نمان
 مرجهری شجره و بنزدی حصا بلان
 بلبلر اندی بوو بوچین جانیه در میان
 کوکدن دلرد کم هوکل بیره افشالین
 اوهلوردی خرمینی کوکل برقله کلسنان
 کم پای نخ شهبه دلر کزل اوله پهلون
 رعد لاله دایما بود او نیندی نمان

فلسفه عجبی عالمه کر حکمتی رولین
 خنکار کار مکار جهاندار کار مین

جان کشتدن اردوی بیج صبار لولین
 اولدی زماه هوزکن کشتی جنان
 بوجرخ کهنه پیری بنه فلدی زولون
 صون چمنه نیغلا اولمشدی قهرمان
 لونی جلدی خار انوکله دلر کلدی قیلین
 لول ضوقلا اولدی نمنزیک بار غفلین
 وروی هولچن اگه سبب و نارولین
 کلر خدمتنده اولدی عرض اندی غلمان

فلسفه عجبی عالمه کر حکمتی رولین
 خنکار کار مکار جهاندار کار مین

بینه خطان اردوی کلستانه کار بان
 قلنر با بهار بفا الیه کمان
 کله مشتری متاع بهار اولدر ایچان
 برش کله انبیلد بولدر جهان لمان
 کم در کهنه اولدی کیش انون نمان
 قرانیه مهر الیدی ماسی کیش کمان
 قصرینه چرخه حوز اولدی نروبان
 و بار قلدر فی اوله قللیند بار بان

فلسفه عجبی عالمه کر حکمتی رولین
 خنکار کار مکار جهاندار کار مین

ملار جهانده شام اولدی با بزید خان
 کم هولننده قلدری علمده ناولین
 و فتح اندی ظلمی عدلیله اولمشدی نمان
 بوجویر بیه قلدری دره لنتی کان
 فلسن زیاره هولن و عمر منجی نمان
 وصفنده اولدولسه جملی جسم کزبان
 شرح اولمیدر مشرکین بو جسم دمان
 سورن جهانده هولنده عمر جاقون

فلسفه عجبی عالمه کر حکمتی رولین
 خنکار کار مکار جهاندار کار مین
 آمین استغان

Kaynak: BOA, TSMA, No. 844/2, 363, 2.

Kaynakça

- Ahdî. *Gülşen-i Şu'arâ*. nşr. Süleyman Solmaz. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Andrews, Walter G. "Speaking of Power: The 'Ottoman Kaside'". *Qasida Poetry in Islamic Asia and Africa*. ed. Stefan Sperl-Christopher Shackle. 1/281-300. Leiden: Brill, 1996.
- Âşık Çelebi. *Meşâ'irü-Şu'arâ*. nşr. Filiz Kılıç. PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0>
- Âşık Paşa. *Garîb-nâme*. nşr. Kemal Yavuz. PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2000. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10669,garib-namepdf.pdf?0>
- Ayvansarâyî, Hâfız Hüseyin. *Hadîkatü'l-Cevâmî*. nşr. Ahmet Nezih Galitekin. İstanbul: İşaret Yayınları, 2001.
- Aynur, Hatice vd. (ed.). *Kasideye Medhiye: Biçime İşleve ve Muhtevaya Dair Tespitler*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2013.
- Beyânî, Mustafa b. Cârullah. *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*. nşr. İbrahim Kutluk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakları [TS.MA.e.]*. No. 844/2, Gömlek No. 363/2; No. 844/7, Gömlek No. 363/7. <https://www.devletarsivleri.gov.tr>
- Çolak, Songül-Hilooğlu, Cennet. "Osmanlı İktidar Anlayışı Çerçevesinde Şiir". *Bilig* 53 (Bahar 2010), 89-102.
- Durmuş, İsen Tuba. *II. Selim Dönemi Sonuna Kadar Osmanlı Edebî Hâmilik Geleneği*. Ankara: Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet. *Türk Şairleri*. 3 Cilt. İstanbul: Bozkurt Basımevi, 1936.
- Erkul, Rasih. "Edebî Dilekçe Olarak Kasideler". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 15/39 (2009), 753-762.
- Erünsal, İsmail. "Türk Edebiyatı Tarihi'nin Arşiv Kaynakları: II. Bâyezid devrine Ait bir İn'âmât Defteri". *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi* 10/11. (1981), 304-342.
- Evliyâ Çelebi b. Dervîş Mehmed Zillî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. nşr. Robert Dankoff vd. 2 Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Eyyub, Vurgun – Semedli, Elza. "13. Yüzyıla Kadar Türkçe Eserlerde Methiye Geleneği ve Şair-Hükümdar İlişkileri". *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları* 42 (Güz 2021), 95-104.
- Gök, İlhan. *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri Transkripsiyon Değerlendirme*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Gündüz, İrfan. *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1989.
- Hüseyin Vassâf Bey. *Sefîne-i Evliyâ*. nşr. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz. 5 Cilt. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.
- İnalcık, Halil. *Osmanlı Tarihinde İslam ve Devlet*. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2006.
- İnalcık, Halil. *Şair ve Patron: Patrimonial Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2003.
- İnalcık, Halil. *Türklük Müslümanlık ve Osmanlı Mirası*. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2014.
- İsen, Mustafa. *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1994.
- Kafzâde Fâ'izî. *Zübdetü'l-Eş'âr*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa, 1877.
- Kartal, Ahmet. "Ali Şîr Nevâî'nin Mecâlisü'n-Nefâis İsimli Tezkiresi ve XVI. Asırda Yapılan Farsça İki Tercümesi". *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 13 (Bahar 2000), 21-65.
- Kazan, Hilal. *Arşiv Belgeleri Çerçevesinde 15. ve 16. Asırlarda Osmanlı Sarayının Sanatı Himayesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.
- Kınalızâde Hasan Çelebi. *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*. nşr. İbrahim Kutluk. 2 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâlî*. çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.
- Mecmu'a-i Müntehabât-ı Kasâ'id ve Eş'âr*. İstanbul: Nuruosmaniye Kütüphanesi, Mecmua, 4962, 117b-119a. http://www.yazmalar.gov.tr/pbl/katalog_tarama_sonuc?page=1&kutuphane=Nuruosmaniye%20Yazma%20Eser%20K%C3%BCt%C3%BCphanesi&arsiv_no=4962
- Mehmed Tefvik. *Kâfile-i Şu'arâ*. nşr. Fatma S.Kutlar Oğuz vd. PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56163,mehmed-tevfik-kafile-i-su39arapdf.pdf?0>

- Morkoç, Yasemin Ertek. *Eğirdirli Hacı Kemal'in Câmi'ü'n-Nezâ'ir'i*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.
- Muhyiddîn İbn Arâbî. *Fütûhât-ı Mekkiyye*. çev. Ekrem Demirli. 18 Cilt. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2007.
- Müneccimbaşı Ahmed b. Lutfullâh. *Câmi'ü'd-Düvel*. çev. Ahmed Ağırakça. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Nev'îzâde 'Atâyî. *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fi Tekmîleti's-Şakâ'ik Nev'îzâde 'Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli*. nşr. Suat Donuk. 2 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Okumuş, Ömer. "Câmî, Abdurrahman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/94-99. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Öztürk, Özkan. *Siyaset ve Tasavvuf Osmanlı Siyasi Düşüncesinde Tasavvufun Tezahürleri*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2015.
- Parlakpınar, Murat. "Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Bilinmeyen Bir Mevlit: Cevherî'nin Mevlûd-ı Sultânü'l-Enbiyâ'sı". *Turkish Studies-Language* 15/3, (2020), 1449-1507.
- Riyâzî Muhammed Efendi. *Riyâzü's-Şu'arâ*. nşr. Namık Açıkgöz. PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf?0>
- Yavuz, Kemal. *Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ı Gülşen-nâme*. PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ts. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10686,metinpdf.pdf?0>
- Yazar, Sadık. *Seyyid Şerîfi Mehmed Efendi Hayatı Dîvân'ı ve Hilyesi*. İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.